

Mirko Dražen Grmek i Vladimir Dugački: od mentorstva do prijateljstva

Vlatka Dugački

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

vlatka.dugacki@lzmk.hr

SAŽETAK: Rad se bavi odnosom dvojice nezaobilaznih aktera hrvatske povijesti medicine – Mirka Dražena Grmeka i Vladimira Dugačkog – s ciljem rekonstrukcije njihove profesionalne i osobne dinamike, koja se tijekom četiri desetljeća razvijala od klasičnoga mentorskog odnosa do dubokoga intelektualnog prijateljstva. Polazeći od Thallerove definicije povijesti medicine kao discipline koja nadilazi puko kronološko bilježenje činjenica i ulazi u širi društveni i epistemološki kontekst, nameće se potreba analize razvoja međusobnoga odnosa Mirka Dražena Grmeka i Vladimira Dugačkog, koji je transcendirao uobičajene okvire mentorstva, prerastajući u prijateljstvo i plodnu intelektualnu suradnju koja je značajno obogatila hrvatsku i europsku povijest medicine. U metodološkom smislu, u radu se koristi interdisciplinarni pristup, kombinirajući klasičnu povijesnu analizu arhivske građe s kulturološkim tumačenjem njihova intelektualnog kruga. Time se pokušava nadomjestiti historiografski nedostatak – činjenica da je njihov odnos dosad bio marginaliziran, osobito u privatnoj dimenziji koja se pokazuje ključnom za razumijevanje njihova zajedničkog djelovanja. Njihov je odnos bio utemeljen na ne samo zajedničkim intelektualnim interesima nego i na dubokom međusobnom poštovanju i prijateljstvu, oplemenjenom bogatstvom različitosti, iznimnom stručnosti te predanosti sustavnom istraživanju povijesti medicine. Stoga se njihov odnos može promatrati ne samo kao osobna i profesionalna povezanost dvojice znanstvenika nego i kao model razvoja povijesti medicine, koja upućuje na nužnost povezivanja apstraktnih koncepata i empirijskih istraživanja. U tom smislu, njihovo nasljeđe ostaje trajno upisano u temelje hrvatske, ali i europske povijesti medicine. Princip razvoja njihova odnosa, od mentorstva do prijateljstva, vrijednost je koja nije samo akademska, već duboko ljudska. Podsjeća da su humanost, altruizam i empatija neraskidivi dijelovi medicine, kao što je i njezina povijest.

Ključne riječi: Mirko Dražen Grmek; Vladimir Dugački; usporedne biografije; povijest medicine

1. Uvod

»Historija medicine historija je bolesti, historija je liječnika i liječenja i historija je medicinskih misli. Bez poznavanja historije bolesti sasvim je nemoguće shvatiti opću

 <https://orcid.org/0000-0003-1855-3562> [Vlatka Dugački]

 <https://ror.org/00vjz3318> [Leksikografski zavod Miroslav Krleža]

ljudsku historiju«, napisao je prije gotov stotinu godina Lujo Thaller.¹ Njegove riječi, iako pisane terminologijom svoga vremena, i danas precizno pogađaju srž discipline – povijest medicine nije tek niz suhoparnih činjenica, već kompleksno polje koje spaja svjesnu borbu protiv bolesti, društvo i intelektualne putanje onih koji su je temeljili. Povijest medicine obilježena je, ne samo novim otkrićima i spoznajama već i pitanjima kojem području znanosti pripada, na koje se sve načine može istraživati i tumačiti, trebaju li se njome baviti isključivo liječnici ili mogu i povjesničari te koji su kriteriji vrednovanja značaja pojedinoga povjesničara medicine. Na ta pitanja nema jednoznačnoga odgovora.

Fokus ovoga rada, polazeći od Thallerovih riječi, usmjeren je na povjesničare medicine – liječnike koji su prošlost vlastite struke pretvorili u granu znanosti. Temelji se na usporednim biografijama dvojice velikana hrvatske povijesti medicine – Mirka Dražena Grmeka² i Vladimira Dugačkog,³ te iako mu nije nakana pokušati odgovoriti na niti jedno od navedenih pitanja, a u nastavku teksta, tko želi pronaći će argumente koji idu u prilog njegovim tezama.

Cilj rada jest rekonstruirati njihov odnos koji se tijekom četiri desetljeća transformirao iz klasičnog mentorstva u duboko intelektualno prijateljstvo. Dok je njihova profesionalna suradnja u dosadašnjoj historiografiji često ostajala na margini interesa, o njihovu privatnom odnosu, koji je bio ključan za mnogobrojne aspekte njihova zajedničkoga djelovanja, gotovo da i nema spomena. Intencija je pružiti uvid ne samo u njihovu suradnju, već i u njihovu intimnu epistemologiju pri čemu se neće donositi njihove cjelovite biografije,⁴ već će pojedini biografski podaci poslužiti kao kontekst životnih i profesionalnih događaja, koji su ih oblikovali. Pritom je fokus stavljen na evoluciju njihova odnosa kroz prizmu zajedničkih interesa, djelovanja i interkulturalnoga dijaloga. Kroz njihov odnos, suradnju i prijateljstvo teži se rasvijetliti njihove interese, istraživačke smjerove i profesionalne ciljeve, s naglaskom na zajedničku tematiku. Ujedno će se razmotriti u kojoj su mjeri njihovi pristupi povijesti medicine bili komplementarni ili oprečni te koliko su pridonijeli razvoju povijesti medicine kao grani medicine koja se bavi njenim razvojem u kon-

¹ Thaller 1931.

² Vladimir Dugački 1998, 2000a, 2000b, 2000c, 2000d, 2000e, 2000f, 2000g, 2001a, 2003a, 2007c, 2012; Jamnicki Dojmi 2000a, 2000b; Fatović-Ferenčić, Buklijaš 2000; Fatović-Ferenčić 2000; Vučak 2000, 2004; Škrobonja 2003; Zović 2014; Schiffler 2001; Pećina 2025; Pećina, Fatović-Ferenčić 2007; Vrhovac 2012; Petković 2001; Stopfer 2011; Bekavac Basić 2000.

³ Dorn 2014; Jamnicki Dojmi 2014; Fatović-Ferenčić 2014a, 2014b; Vučak i sur. 2015; Vučak 2014, 2015; Vlatka Dugački 2012, 2013; Diana Kučinić, »Vladimir Dugački – oftalmolog i istraživač povijesti hrvatske medicine«, Zagreb – moj grad, <https://zagrebmojgrad.hr/vladimir-dugacki-oftalmolog-i-istrazivac-povijesti-hrvatske-medicine> (pristupljeno 26. II. 2026).

⁴ Njihove biografije vidjeti na <https://hbl.lzmk.hr/clanak/dugacki-vladimir> (pristupljeno 26. II. 2026) i <https://hbl.lzmk.hr/clanak/grmek-mirko-drazen> (pristupljeno 26. II. 2026), a detaljnije u bilj. 2 i 3.

tekstu cjelokupne povijesti čovječanstva. Samim time postavlja se i temeljna teza rada – odnos Grmeka i Dugačkog nije moguće razumjeti isključivo kroz njihove individualne biografije, već kroz njihovu međusobnu interakciju kao zaokruženu cjelinu.

U metodološkom se smislu kombinira klasična historiografska analiza arhivske građe s kulturološkim i intelektualno-povijesnim pristupom, pri čemu se posebno oslanja na osobne dokumente, korespondenciju i bibliografske izvore. Korištene su personalije pohranjene u osobnom dosjeu Vladimira Dugačkoga i građa za *Hrvatsku medicinsku bibliografiju*, koju je prikupio i sortirao u obliku kataložnih listića (navedeno se čuva u obiteljskoj arhivi), relevantna literatura i periodičke publikacije, pri čemu su analizirani radovi o njima, kao i radovi koje su oni napisali.

Prijateljstvo između Grmeka i Dugačkog, kao i njihovo uzajamno djelovanje, obilježeno je značajnim momentima koji su doprinijeli razvoju njihova djelovanja. Takvi momenti ne samo da su oblikovali njihov profesionalni odnos, već su utjecali i na širu zajednicu u kojoj su djelovali. Obojica su formirana u duhu socijalne medicine i humanizma gdje liječnik nije samo praktičar, već prosvjetitelj, a time i povjesničar vlastite struke.

Primjetno je da njihov značaj nije adekvatno valoriziran. No, namjera rada nije procjena njihova opusa, što bi zbog različitih životnih, društvenih i profesionalnih konteksta, bilo metodološki neopravdano, već osvjetljavanje njihova odnosa kao kompaktne cjeline. Njihov je odnos bio korelativan – dok je Grmek povijest medicine promatrao kroz evoluciju ideja i globalne biološke zakone, Dugački je taj isti diskurs prizemljio, spašavajući hrvatsku medicinsku baštinu, čime su predstavljali jednakovrijedne sastavnice globalne i nacionalne historiografije povijesti medicine.

S obzirom na navedeno, proces istraživanja uputio je na potrebu kritičkoga promišljanja o znanstvenoj revalorizaciji opusa potonjega. Naime, dublja analiza pokazala je da asimetrija u njihovu vrednovanju nije samo plod različitih životnih puteva, već i odraz sustavnoga previda u hrvatskoj povijesti medicine. Razlika u vrednovanju, konkretno na nacionalnoj razini, posebno je došla do izražaja nakon njegove smrti, kad je uglavnom akademski marginaliziran, odnosno sveden na puku bibliografsku referencu, čak i po pitanju njegovih pionirskih radova.

Pitanje bi li percepcija njihova doprinosa povijesti medicine bila obrnuta da su im životne okolnosti bile drugačije zauvijek će ostati otvoreno. Vjerojatno je Dugački svoj profesionalni put razvijao u inozemstvu, uključen u međunarodne akademske krugove, a Grmek ostao duboko vezan uz hrvatsku znanstvenu zajednicu, i današnja slika njihova vrednovanja bila bi znatno drugačija. Upravo ta nasumičnost životnih puteva dodatno naglašava neosnovanu relativizaciju, neovisno o njegovim nemjerljivim doprinosima u izučavanju i očuvanju hrvatske medicinske baštine.

Grmek se institucionalizacijom hrvatske povijesti medicine afirmirao na lokalnoj razini, dok je njegov rad na epidemiološkoj povijesti postavio temelje za moderno razumijevanje povijesti bolesti, čime je prepoznat na europskom i svjetskom nivou. Njegovo poimanje povijesti medicine kao evolucije ideja, uz traženje bioloških zakona u prošlosti, uvrstilo ga je u »arhitekta misli« svjetske razine.

Dugački se bavio poviješću oftalmologije, zagrebačkih bolnica i drugih hrvatskih zdravstvenih ustanova, medicinskom publicistikom te enciklopedikom i leksikografijom, kao i terminologijom, s naglaskom na doprinos hrvatskih liječnika medicinskoj znanosti i praksi. Time je, putem medicinske baštine, postao čuvar nacionalnoga identiteta, pretvarajući zaboravljene dokumente u živu povijest naroda.

2. Prvi susreti i formativno razdoblje

Mirko Dražen Grmek (1924–2000) i Vladimir Dugački (1939–2014) prvi su se put susreli na Medicinskom fakultetu u Zagrebu, gdje je Grmek kao docent povijesti medicine⁵ ostavio snažan dojam na studenta prve godine Dugačkog, kojem je šk. god. 1957/58. predavao *Uvod u medicinu*.⁶ Pritom je posebno cijenio Grmekovu širinu pristupa i metodološku inovativnost.⁷ »Iako je tome već gotovo dva decenija što sam slušao 'Uvod u medicinu' dra Grmeka, tada još docenta, kao mladom brucosu ostala su mi u živu sjećanju njegova predavanja u kojima je on i te kakvu pažnju posvećivao baš deontološkim principima i koji nam je usadio prve zasade medicinske etike.«⁸

⁵ Grmek u Predgovoru Uvoda u medicinu navodi kako je Andrija Štampar na Medicinskom fakultetu u Zagrebu uveo posebna predavanja »O liječniku i njegovoj ulozi u društvu«, koja su prerasla u kolegij Uvod u medicinu. Prema Štamparovim naputcima sastavio je skriptu 1953. za taj kolegij, koji iduće godine preuzima. Mirko Dražen Grmek, *Uvod u medicinu*, Beograd–Zagreb, Medicinska knjiga, 1961, str. V–VI.

⁶ »Indeks Medicinskoga fakulteta u Zagrebu 19. IX. 1957«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

⁷ Na Grmeka su utjecala dva njegova fakultetska profesora – Andrija Štampar i Lujo Thaller. U Predgovoru Uvoda u medicinu Grmek piše: »Uz Thallerovu pomoć naučio sam da se medicina nije rodila tako, kako je u grčkoj priči boginja Atena, personifikacija mudrosti, izašla iz glave Zeusove, naima, odmah opremljena štitom i šljemom, nego da je oklop svojih naučnih spoznaja i koplje svojih radnih metoda morala dugo i mučno kovati. Zavolio sam prošlost medicine kad sam uvidio da ona nije neki balzamirani leš, nego da još živi u medicinskoj teoriji i praksi današnjice. Odlučio sam da je iskoristim kao didaktičko sredstvo, kao najprikladniji put upoznavanja temeljnih medicinskih pojmova, postupaka i problema. Medicina nema samo tu vremensku, historijsku dimenziju; ona se uvijek ostvaruje i u određenom prostoru, sredini, u određenim društvenim prilikama. Drugi moj učitelj, Štampar, isticao je presudnu važnost socijalno-ekonomskih faktora, kako za teoretska medicinska shvaćanja, tako i za stvarno stanje zdravlja i bolesti u nekoj zajednici.« M. D. Grmek, *Uvod u medicinu*, str. V–VI.

⁸ Dugački 1976.

Dugački je već kao student bio izrazito aktivan sudjelujući u radu Kluba demonstratora histologije i embriologije (od 1959),⁹ Kluba narodnoga zdravlja »Andrija Štampar« (od 1960) te u studentskome listu *Medicinar* (član uredništva od 1959), kojega je 1963–64. bio glavni urednik,¹⁰ a čiji je pokretač bio upravo Grmek. Već se tada počeo zanimati za povijest medicine te je 1962. postao član Znanstvenoga društva za povijest zdravstvene kulture Zagreba (tajnik Društva 1976–83) i Saveza naučnih društava za historiju zdravstvene kulture Jugoslavije (član Predsjedništva Saveza 1977–78).¹¹

Pod Grmekovim utjecajem 1961. objavio je svoj prvi rad iz povijesti medicine – *Giambattista Morgagni, začetnik znanstvene patološke anatomije (povodom 200-godišnjice njegova kapitalnog djela)*.¹²

S druge strane, Grmek je kao pokretača *Medicinara* (1946–51), koji se zarana počeo baviti znanstvenim radom,¹³ zapazio njegov profesor Andrija Štampar te ga 1952. primio u Akademijin Institut za medicinska istraživanja povjerivši mu da u okviru Instituta osnuje Odjel za povijest medicine, čijim je ravnateljem postao 1953.¹⁴ Prvi je doktor znanosti iz područja povijesti medicine (1958),¹⁵ a Odjel je prerastao u Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih znanosti (1960) sljednik kojega je današnji Zavod za povijest i filozofiju znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje HAZU).¹⁶

Opisujući način na koji predaje *Uvod u medicinu*, Grmek je istaknuo kako je svrha toga kolegija da »studenti upoznaju osnovne medicinske pojmove i da već na početku studija steknu ispravne poglede na zadaću i društvenu funkciju liječnika u prošlosti i sadašnjosti, da ispravno shvate zadaću medicine i položaj liječnika u vezi s razvojem mišljenja o valjanom uređenju javne zdravstvene službe. Na svojim predavanjima nastojim da pomoću analize historijskog razvoja medicinske teorije i prakse objasnim studentima značenje osnovnih medicinskih pojmova i da istom metodom

⁹ »Vijeće Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Dugački, Vladimiru 15. IX. 1959, 15. I. 1960, 1. XI. 1960, 17. XI. 1961, 1. V. 1962, 14. XII. 1962, 15. II. 1963, 12. XII. 1963.«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog. Obiteljska arhiva.

¹⁰ Dembitz 2011.

¹¹ »Vladimir Dugački. Životopis [s. a.]«. Osobni dosje Vladimira Dugačkog. Obiteljska arhiva.

¹² Dugački 1961.

¹³ Rubriku »Povijest medicine« imala su prva tri godišta *Medicinara*, a autori priloga uglavnom su bili Mirko Dražen Grmek, tadašnji student medicine i član Uredništva *Medicinara*, i Lavoslav Glešinger. Krtalić, Čuljak 2017.

¹⁴ Vladimir Dugački 2000a.

¹⁵ Škrobonja 2003.

¹⁶ Vladimir Dugački 2000b.

ukažem na principe liječničke deontologije i probleme društvene primjene medicine (veza bolest–siromaštvo, sistemi uređenja zdravstvene službe, razvoj socijalnog osiguranja, međunarodna zdravstvena suradnja itd.).¹⁷ Nastavlja: »Tako je zahvaljujući predsjedniku Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Andriji Štamparu osnovan 24. VII 1953. [1952, op. a.] poseban Odjel za historiju medicine pri Akademijinom Institutu za medicinska istraživanja u Zagrebu. Odjel je osnovan sa zadatkom 'da skuplja, proučava i objavljuje podatke o povijesnom razvoju medicine, s osobitim obzirom na naše krajeve'. Od početka do 1959. bio je taj Odjel pod mojim vodstvom. U toku šest godina njegova postojanja skupljena je obilna građa za poznavanje medicinske prošlosti Južnih Slavena, a napose Hrvata. Uređena je i klasificirana kartoteka svih publikacija o povijesti medicine na području Jugoslavije, izrađen je katalog starih medicinskih rukopisa u našoj zemlji i pripremljena je retrospektivna hrvatska medicinska bibliografija (od početka štampe do 1918). Radeći u tom Odjelu bavio sam se u prvom redu proučavanjem prvobitne medicine Ilira i Slavena, zatim srednjovjekovnim medicinskim i prirodoslovnim rukopisima, historijom alkemije i ijatrofizike, počecima eksperimentalne medicine u XVII stoljeću, analizom socijalnih faktora u razvoju medicine na našem području, zdravstvenim prilikama u Dalmaciji u vrijeme francuske vladavine, historijom gerontologije i medicine rada, patografijama naših istaknutih ljudi, biografijama i ocjenom rada Baglivija, Santorija, Lalanguea, Plenčiča i drugih naših liječnika te vezama hrvatskih učenjaka s inozemnim visokim školama. Na temelju preporuke Savjeta za naučni rad NR Hrvatske osnovala je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti rješenjem Predsjedništva od 7. V 1959. poseban Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka. [...] Meni je povjereno vodstvo Instituta. [...] Institut ima svoje kartoteke, biblioteku, arhiv i dva muzeja. Osnivanje ove samostalne naučne ustanove omogućuje da se, po prvi puta u našoj zemlji, pristupi izučavanju historije nauka na širokoj i planskoj osnovi. Institut će povremeno izdavati zbornik originalnih naučnih radova i građe o povijesti medicinskih i drugih nauka».¹⁸ Težeći da Institut bude znanstveno vidljiviji i prepoznatljiviji, na inicijativu Grmeka i akademika Željka Markovića, 1956. u sklopu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (dalje JAZU) osnovan je Nacionalni komitet

¹⁷ U istom članku navodi: »Na Medicinskom fakultetu u Zagrebu postigao sam 19. XII 1953. naučni stepen doktora medicinskih nauka za područje povijesti medicine (na temelju disertacije o medicinskim školama u Dalmaciji u vrijeme francuske vladavine), a 16. V 1960. stekao je istu kvalifikaciju Lavoslav Glesinger (na temelju disertacije o povijesti psihijatrije u Hrvatskoj). Vijeće Medicinskog fakulteta izabralo je mene (4. III 1960) za honorarnog izvanrednog profesora povijesti medicine i ujedno podijelilo L. Glesingeru naslov izvanrednog profesora iste struke«. Grmek 1962. Činjenica jest da Grmek nije, iz poštovanja prema prof. Lavoslavu Glesingeru, voditelju Zavoda za povijest medicine Medicinskog fakulteta, preuzeo kolegij Povijest medicine, već je zadržao samo kolegij Uvod u medicinu. Vladimir Dugački 2007c.

¹⁸ Grmek 1962.

za historiju nauka SFRJ, a 1963. Institut je pokrenuo izdavački niz *Rasprave i grada za povijest nauka*.¹⁹

3. Putem zajedničkih uzora

Odnos Dugačkoga i Grmeka intenzivnije se počeo razvijati 1960-ih. Tome je pridonio 1962. početak suradnje Dugačkog u *Liječničkom vjesniku*, kojega je član uredništva bio Grmek (glavni urednik 1954–58). Početke suradnje nije omelo ni to što je Grmek 1961–62, nakon što mu je Collège de France ponudio zadatak sređivanja rukopisne ostavštine Claudea Bernarda, počeo djelovati u Parizu, u kojem se stalno nastanio 1963. »Osjećao sam se 'tijesno' u svojoj domovini zbog političke situacije, zbog nedostatka važnih vrela na kojima bih mogao raditi i relativno uskog kruga zainteresiranih«. ²⁰ Dugački je tijekom toga razdoblja, diplomiravši 1964, ²¹ započinjao vlastitu karijeru povjesničara medicine objavljujući brojne radove u *Medicinaru*, *Liječničkom vjesniku* i *Saopćenjima »Pliva«*, a 1965. postao je član Zbora liječnika Hrvatske²² i njegove Oftalmološke sekcije i Sekcije za povijest medicine (tajnik te sekcija 1965–70).²³ Grmek je, unatoč fizičkoj udaljenosti, nastavio pratiti njegov rad i pružati mu mentorsku podršku, inkorporiravši ga 1962. u projekt *Medicinske enciklopedije*.

Profesionalni razvoj Grmeka i Dugačkoga u afirmirane povjesničare medicine imao je identičan početak – od kolegija *Uvod u medicinu* i »učitelja«, ²⁴ koji su odlučno utjecali na njihov životni put, preko *Medicinara* do Instituta. Dugački je 1966. pretpostavlja se na Grmekovu preporuku, postao stručni suradnik Instituta za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (dalje JAZU). Prema ugovoru iz srpnja 1966. izabran je za honorarnoga asistenta »u sekciji za povijest medicine« Instituta za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU.²⁵ U produljenju ugovora od veljače 1967.

¹⁹ »Razred za medicinske znanosti«, u: *150 godina Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 1861.–2011.* (ur. F. Šanjek), Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2011, str. 135–147.

²⁰ Grmek 2000; Vladimir Dugački 2000g.

²¹ »Diploma o stečenoj visokoj stručnoj spremi VII/1 stupnja 29. II. 1964. Medicinskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ovjerena preslika od 24. VII. 1987.«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

²² »Obavijest Zbora liječnika Hrvatske od 13. IV. 1965.«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

²³ »Vladimir Dugački. Životopis [s. a.]«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

²⁴ Grmek je i Thallera i Štampara nazivao učiteljima.» Predgovor« *Uvod u medicinu*, str. V; Grmek 1949. Dugački je imao samo jednoga – Grmeka. Vladimir Dugački 2000a.

²⁵ »Ugovor između Instituta za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU u Zagrebu i Dugački, Vladimira, od 23. VII. 1966.«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

naveden je kao »povremeni honorarni radnik ovog Instituta na radnom mjestu asistenta u sekciji za povijest medicine pod vodstvom drugih naučnih radnika bavit će se proučavanjem problema iz područja medicine, sakupljat će gradju, te sredjivat bibliografiju povijesti zdravstvene kulture naroda Jugoslavije«. ²⁶ Ugovor predstavlja jasno svjedočanstvo o njegovom angažmanu na izradi *Hrvatske medicinske bibliografije*, dok »vodstvo drugih naučnih radnika« predmnijeva Grmeku. ²⁷

4. Hrvatska medicinska bibliografija

Jedan od ključnih projekata koji je označio njihov zajednički rad bila je *Hrvatska medicinska bibliografija. Opis tiskanih knjiga i članaka s područja humane i veterinarske medicine i farmacije, koji se odnose na Hrvatsku*. Ovaj monumentalni projekt, započet još 1950-ih godina, imao je za cilj sistematizirati cjelokupnu medicinsku literaturu na području ondašnje Jugoslavije. Treći svezak *Hrvatske medicinske bibliografije*, objavljen 1984, nastao je kao rezultat njihove direktne suradnje, na što je zasigurno utjecao i sistematičan rad Dugačkoga kao urednika za bibliografiju *Medicinske enciklopedije*. Dokumentarna podloga ove suradnje kristalizira se u trećem svesku *Hrvatske medicinske bibliografije*, u kojem se Dugački profilirao kao »glavni istraživač«. Kao što je navedeno u *Predgovoru* toga izdanja Grmek je bio odgovoran za »opću koncepciju djela, organizaciju rad i glavni dio dopuna za najstarije razdoblje«, a »najveći je dio posla obavio drugonavedeni autor [Dugački, op. a.]; konačna realizacija tog trećeg sveska je isključivo njegova zasluga«. ²⁸ Za taj svezak Dugački je preuzeo zna-

²⁶ »Ugovor o djelu zaključen između Instituta za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU i Dugački, Vladimira, dipl. liječnika od 1. II. 1967.«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

²⁷ Uz ugovore nalazi se i rukom ispisani list papira na kojem Dugački detaljno navodi svoje djelovanje do umirovljenja 2004, koji pobliže pojašnjava njegov rad u tom razdoblju: »I, IV, 64 – 30. IX. 64 SHO [Stanica za hitnu pomoć, op. a], vojni rok, I. X 65 – 31. III 66 SHP, I. IV 66 – 31. I 67 Inst [Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU, op. a.] uz što je zvjezdicom naznačeno »uz to ugovorni lij SHO (s punim radnim vremenom), I. II 67 – 15. VI SHP« te pored toga s dvije zvjezdice napomena »uz to do ljeta 1969. ugovorni suradnik Instituta (s punim radnim vremenom)«, a s tri zvjezdice »uz to zimski 69/70, ljetni 69/70, zimski 70/71 asistent u dopunskom radu Zavoda za histologiju M. F, 16. VI. 72 – 29. I 04 KBC«. Valja napomenuti da list ispisan 1972, a datum završetka radnoga staža, vidljivo po boji kemijske olovke, naknadno nadopisan 2004. godine. »Vlastoručno ispisan radni staž«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva. Vojni rok služio je od 30. II. 1964. do II. IX. 1965. Služio je sanitetskoj službi bolničkoga sustava te je završio »kurs« za bolničara. Opisan je kao »miran, povučen, u poslu pedantan i ustrajan«. »Vojna knjižica JNA«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

²⁸ Mirko Dražen Grmek, Vladimir Dugački. *Hrvatska medicinska bibliografija. Opis tiskanih knjiga i članaka iz područja humane i veterinarske medicine i farmacije, koji se odnose na Hrvatsku*, dio I, sv. III (1919–1940). Zagreb, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za medicinske znanosti, 1984, str. 5.

čajan dio istraživačkoga rada, koristeći metode koje je usvojio od Grmeka, ali ih je i nadopunio vlastitim pristupom.

Ova suradnja predstavljala je važan korak u afirmaciji Dugačkog kao samostalnoga istraživača, ali i priliku za Grmeka da svoje metodološke principe prenese na novu generaciju. Dugački u svom životopisu detaljno opisuje svoju ulogu u izradi bibliografije. »Na području bibliografije nastavio je rad prof. dr. Mirka Dražena Grmeka, te je uz njegovu pomoć, priredio III. svezak 'Hrvatske medicinske bibliografije', u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, gdje je prikupio medicinske knjige i monografije u Hrvatskoj između dvaju ratova.«²⁹ Ta rečenica nedvojbeno potvrđuje njegove zasluge za nastanak bibliografije, kao što je sam Grmek naveo u Predgovoru. Neovisno o činjenicama, začuđuje samosvijest koja izvire iz te rečenice, pri čemu mu pomaže izražavanje u neutralnom obliku.

Naime, Vladimir Dugački ostao je zapamćen kao samozatajna osoba, škrt na riječima, koja nikad nije isticala svoje uspjehe i zasluge, već je jednostavno živjela povijest medicine poput institucije prepune podataka. Upravo stoga iz te se rečenice može iščitati njegov ponos što je praktički samostalno iznio taj projekt, na kojem je radio gotovo dva desetljeća, komunicirajući s Grmekom, idejnim začetnikom projekta i svojim savjetnikom, primarno putem pisama, neovisno što je Grmek 1972–87. predavao filozofiju znanosti na Interuniverzitetskom centru u Dubrovniku. Ovo su riječi osobe koja je, s tadašnjih pola stoljeća života, bila svjesna svojih vrijednosti. Pritom se ne smije zaboraviti kako je za vrijeme izrade bibliografije radio u Stanici za hitnu pomoć, specijalizirao oftalmologiju (1975)³⁰ te bio zaposlen kao oftalmolog u današnjem Kliničkom bolničkom centru Zagreb (od 1972. do umirovljenja 2004), ne zanemariivši pritom svoju najveću strast – povijest medicine.

Dočim je ostala građa u njegovom osobnom dosjeu većinom dokumentarna te se svodi na navođenje pozicija, djela i godine, uvid u *Hrvatsku medicinsku bibliografiju* otkriva ga kao glavnoga istraživača, odnosno motornu snagu kapitalnoga projekta koji je redefinirao hrvatsku medicinsku bibliografiju. Dok je Grmek koordinirao sustav, Dugački je fizički listao arhivsku građu, periodiku, monografije po Hrvatskoj, istodobno korespondirajući s ulaznicima u *Bibliografiju* ili njihovim nasljednicima kako bi verificirao podatke.³¹ Od Grmekova »učenika« etabliirao se kao

²⁹ Iako Dugački je strojno napisao više svojih životopisa, koji nisu datirani (osim jednoga) te se vrijeme njihove izrade može okvirno utvrditi prema posljednjoj godini djelovanja ili objavljenoga izdanja. Pretpostavlja se da su životopisi pisani u razdoblju 1982–2006. »Prim. dr. Vladimir Dugački. Životopis [1989]«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

³⁰ »Molba Vladimira Dugačkog povodom natječaja za specijalista-oftalmologa [s. a.]«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

³¹ U jednom od pisama Dugački navodi: »Pretrpanost knjiga u Sveučilišnoj knjižnici stvara mi isto velike probleme, jer se neke knjige naprosto ne mogu u knjižnici pronaći, tako da ću morati pokušati

primarni autoritet za izvore, »oči i uši« hrvatske povijesti medicine na terenu, čime su se nadopunjavali. Bez glavnoga i jedinoga istraživača na terenu, Grmekova vizija ostala bi samo teorijski okvir.

Njihova najstarija sačuvana korespondencija datira iz 1966. godine i vezana je upravo uz izradu *Hrvatske medicinske bibliografije*. Dugački pismo započinje riječima: »Dragi profesore, rad na HMB III je započeo« te mu postavlja upite vezane uz izradu bibliografije, među ostalim kako se odnositi prema tiskarskim pogreškama, treba li citirati korice ili naslovnu stranicu knjige, treba li i kako označavati slikovne priloge i sl. Grmek je odgovarao na istom pismu odmah pored pitanja. Već iz toga prvog pisma osjeća se stanovita bliskost u odnosu jer ga Dugački privodi kraju privatnom opaskom da mu je, zbog personalne krize na Stanici za hitnu pomoć, ondje ponuđena honorarna suradnja do jeseni te će imati manje vremena za izradu knjige. Navodi da je na to primoran iz materijalnih razloga jer »honorarni prihodi na SHP iznose kao moje dvije Institutske plaće (!)«, završavajući to najstarije pismo »Uz najsrdačnije pozdrave, Vaš Dugački«.³²

Njihova daljnja korespondencija iz tog razdoblja otkriva detalje o metodološkim izazovima s kojima su se susretali. Primarno se radilo o kriterijima na temelju kojih se autor uvrštava, potom o klasifikaciji medicinskih radova i problemima valorizacije različitih publikacija, kao i o izazovima potpunosti i sistematičnosti. Istodobno je vidljiva i uloga Grmeka kao mentora, koji sa svojim »učenikom« i suradnikom ostvaruje ravnopravnu suradnju na pojedine upite odgovarajući: »To ćemo zajedno riješiti od slučaja do slučaja«.³³

U pismu iz 1972. Grmek piše Dugačkom kako je njegova suradnja »doista dragocjena. Razumije se da ću u pregovoru HMB I/3 istaknuti da se Vi glavni pečalbar ovog novog sveska«. Mentorski želeći da se Dugački što bolje pozicionira u povijesnomedicinskim krugovima, preporuča mu, s obzirom na to da se bližila proslava 100-godišnjice osnutka Zbora liječnika Hrvatske, da se primarno posveti »radu koji je vezan uz tu mogućnost 'jubilarnog' publiciranja medicinsko-historijskog materijala, što bi, dakako, trebalo staviti privremeno u zapečak HMB«. Također navodi da će desetak dana provesti u Zagrebu što će biti »prilika da zajednički utvrdimo definitivan plan rada na HMB (napose moj doprinos i način priprema rukopisa i ujedno da

ti s drugim knjižnicama ili u najgorem slučaju citirati po kartici kataloga Sveučilišne knjižnice. Što se recenzija tiče za sada sam pregledao sve 'Liječničke vjesnike' tog razdoblja i 'Almu mater', časopisa između dva rata ima užasno mnogo, tako da ću moći pregledati samo najznačajnije«. »Pismo Vladimira Dugačkog Mirku Draženu Grmeku [s. a.]«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

³² »Pismo Vladimira Dugačkog Mirku Draženu Grmeku 16. IV. 1966«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

³³ Ibid.

se dogovorimo za pojedinosti u vezi s proslavom Zbora». ³⁴ Tim je riječima još jednom potvrdio ključnu ulogu Dugačkoga pri izradi bibliografije.

Neka od navedenih pitanja u vezi usustavljenja i ujednačavanja građe mogu se iščitati iz Grmekovih opaski na listićima u katalogu, ali i iz prikaza *Hrvatske medicinske bibliografije*, dio I, sv. II, koju je Grmek samostalno objavio 1970, a koji je Dugački 1971. objavio u *Vjesniku bibliotekara Hrvatske*. U prikazu spominje djela poznatih autora koje su nehotice promakla autoru, djela anonimnih autora, izvještaje i pravila. Posebne zamjerke iznesene su po pitanju neujednačenoga citiranja ponovno izdanih djela »kod nekih se citira svako izdanje kao posebna bibliografska jedinica, a kod drugih se ostala izdaja spominju samo u komentaru [...] ipak smo mišljenja da bi svako novo izdanje trebalo biti obrađeno kao posebna bibliografska jedinica«. ³⁵ Neovisno o primjedbama, ističe: »Bez pretjerivanja može se reći da ovom edicijom hrvatska medicinska znanost dobiva fundamentalan priručnik, koji će dostojno prezentirati našu stariju zdravstvenu kulturu«. ³⁶ Nije ni za odbaciti pretpostavka kako je Dugački primijetio još niz manjih propusta i pogrešaka, koje nije smatrao potrebnim isticati. Nesumnjivo je Dugački za objavljivanje ovakvoga objektivnog prikaza, uz navođenje propusta, dobio privolu, a moguće i poticaj Grmeka. Ovim »kolegijalnim mentorstvom« pokazuje se Grmekova veličina, posebice jer je težio da se Dugački u znanstvenoj zajednici afirmira kao istraživač koji s jednakom ozbiljnošću i analitičnošću percipira razvoj medicine povezujući je s povijesnim događajima i time je nadograđujući, proučava i prikuplja rukopise i knjige čuvajući ih od zaborava vremena.

Značaj ovoga prikaza zasigurno ne leži u isticanju Grmekovih pogreška kao ostavštine budućim generacijama, već zaključku koji se sam nameće – Dugački je početkom 1970-ih stasao u vrsnoga (medicinskog) bibliografa. Posjedovao je vještine pronalaženja i sintetiziranja informacija, njihove kategorizacije i opisivanja, uz što je bio poznavatelj više jezika, te je bio svjestan načela usklađivanja i sistematiziranja bogatstva prikupljene građe u ujednačenu cjelinu.

Rad na *Hrvatskoj medicinskoj bibliografiji* trajno je obilježio Dugačkog i njegove daljnje povijesnomedicinske interese – prikupljanje povijesnomedicinske biobibliografske građe, institucionalizacija hrvatske medicine i usustavljanje medicinske terminologije. Svu prikupljenu građu, neovisno o kojoj od prethodno navedenih

³⁴ »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 26. V. 1972«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

³⁵ Vladimir Dugački, »M. D. Grmek, Hrvatska medicinska bibliografija, dio I, sv. II Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1970. 8° 322 str.«, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 17, 3/4, 1971, str. 225–226.

³⁶ Ibid., 226.

tema se radilo, pretvarao je u bibliografski katalog pisanom rukom ili pisaćim strojem na listićima, čime je postao i svojevrsni bibliotekar.

Građu za *Hrvatsku medicinsku bibliografiju* sortirao je autorski abecednim slijedom. S obzirom da nije imao bibliotekarsku naobrazbu, kao predložak za izradu vlastitoga kataloga služili su mu katalozi na listićima s kojima se susretao pri istraživanju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu ili bibliografskom katalogu Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža. S obzirom na precizno i sustavno sortiranje listića kao građe unutar kataloga, iz njih se može iščitati njegova pedantnost, sistematičnost, konciznost i smisao za detalje. Uz neospornu korist koju je usustavljena građa pružala njegovom daljnjem radu kao polazište za istraživanja, iz perspektive suvremenoga digitalnoga doba stječe se dojam da je imao poriv sačuvati je u obliku pisane kulturne baštine.³⁷ Iz kataložnih listića i Grmekovih opaski vidljivo je da je istodobno s III. sv. prikupljana građa i za IV. sv., koji bi obuhvatio građu do najkasnije 1965. godine.³⁸ U sačuvanoj korespondenciji ne nalaze se razlozi odustanka od njegova dovršetka i objavljivanja. Istodobno se prikupljala građa za nadopune *Hrvatske medicinske bibliografije* I/I i I/II, po pitanju kojih je Grmek 1978. samo napisao – »doista sam oduševljen obiljem i preciznošću podataka!«.³⁹

Izrada *Hrvatske medicinske bibliografije* i građa koju je desetljećima prikupljao znatno je utjecala na njegovo bavljenje medicinskom enciklopedikom i leksikografijom, što je započelo 1980. člankom *Allegretti, Nikša za Enciklopediju Jugoslavije* te se sustavno nastavilo do kraja njegova života.⁴⁰ Uz *Hrvatsku medicinsku bibliografiju* objavio je građu za bibliografiju Zbora liječnika Hrvatske,⁴¹ jugoslavensku bibliografiju o strabizmu i slabovidnosti, II, 1959–1981,⁴² bibliografiju Mirka Dražena Grmeka,⁴³ pregled rada na medicinskim bibliografijama u Hrvatskoj⁴⁴ te bibliografiju udžbenika i skripti Medicinskoga fakulteta.⁴⁵

³⁷ Katalozi se čuvaju u obiteljskoj arhivi, no broj listića dosad nije utvrđen, kao i njegova knjižnična zbirka, koju niti jedna od ustanova od nacionalnoga značaja nije bila voljna prihvatiti kao donaciju. Samo manji dio ukupne građe preuzeo je Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU.

³⁸ »Vladimir Dugački. Građa za Hrvatsku medicinsku bibliografiju«, Obiteljska arhiva.

³⁹ »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 16. XII. 1978«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

⁴⁰ Vladimir Dugački 1980a; Vlatka Dugački 2012, 2013.

⁴¹ Vladimir Dugački 1974a.

⁴² Vladimir Dugački, Dorn 1981.

⁴³ Vladimir Dugački 2007c.

⁴⁴ Vladimir Dugački 1972.

⁴⁵ Vladimir Dugački, Jasminka Posinovec, »Udžbenici i skripta«, u: *60 godina Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1917–1977)*, Zagreb, Medicinski fakultet, 1977, str. 45–127.

5. Medicinska enciklopedika i leksikografija

Leksikografski zavod pokrenuo je 1952. izradu *Medicinske enciklopedije*, za koju je Miroslav Krleža predložio Andriju Štampara kao glavnoga urednika, što je ovaj zbog preuzetosti odbio, no predložio je urednički odbor, među članovima kojega je bio i Grmek.⁴⁶ Na prijedlog uredničkoga odbora 1954. glavnim urednikom imenovan je Ante Šerčer. Iako je glavni urednik prvoga izdanja *Medicinske enciklopedije* (X sv., 1957–65) bio Ante Šerčer, a Grmek, uz Stanka Dujmušića [preminuo 1960, op. a.], pomoćnik glavnoga urednika, s obzirom na to da je Šerčer često pobolijevao, Grmek je zapravo imao ulogu njegova zamjenika. »On se [Šerčer, op. a.] doista mnogo zalagao, ali većina rada i odluka bila je na mojim leđima.«⁴⁷ Stoga je 1962. Dugačkoga, još kao studenta, kooptirao u uredništvo *Medicinske enciklopedije*.⁴⁸ Iako Dugački u jednom od svojih životopisa navodi kako je »izabran za urednika za literaturu *Medicinske enciklopedije*, sudjelujući u obradi njenog I. izdanja, kompletnog II. izdanja, kao i oba dopunska sveska«,⁴⁹ nije naveden niti u impresumu niti u popisu suradnika I. izdanja, no u dopunskim svescima prvoga izdanja enciklopedije naveden je kao »redaktor«, odnosno »urednik za literaturu«.⁵⁰

Daljnja suradnja nastavila se na drugom izdanju *Medicinske enciklopedije* (VI sv., 1967–70) na kojem je Grmek bio formalni glavni urednik (Šerčer je u prva tri

⁴⁶ Štampar je predložio urednički odbor u sastavu Vjekoslav Duančić, Ante Vuletić, Mirko Dražen Grmek, Stanko Dujmušić, Pavao Tomašić i Vuk Vrhovac. No, Vrhovac je preminuo u svibnju 1952, Tomašić se nije odazvao pozivu te su umjesto njih ušli Marko Bajzer, Josip Matovinović i Hugo Gjanković. Vladimir Dugački 2000a.

⁴⁷ Vladimir Dugački 2000a.

⁴⁸ »Ovaj rad svojevrstan je 'homage' mom Učitelju, koji me god. 1962., još kao studenta medicine, kooptirao u uredništvo *Medicinske enciklopedije*.« Vladimir Dugački 2000a, bilj. 20. Iako nije naveden u impresumu, prema vlastitom iskazu, bio je urednik za bibliografiju dijela I. izdanja. »Prim. dr. Vladimir Dugački. Životopis [1989]«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

⁴⁹ »Prim. dr. Vladimir Dugački. Životopis [1989]«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog Obiteljska arhiva.

⁵⁰ Dugački je bio »redaktor za literaturu« u Dopunskom svesku. *Medicinska enciklopedija*, Dopunski svezak, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1974; U drugom dopunskom svesku bio je »urednik za literaturu«. *Medicinska enciklopedija*, Drugi dopunski svezak, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1986. Grmek je odbio biti glavni urednik drugoga dopunskoga sveska smatrajući da treba realizirati treće izdanje, što do danas nije ostvareno. »Odgovorio sam im da je moralni skandal da se 20 godina poslije štampanja drugog izdanja *Medicinske enciklopedije*, to djelo fotografski doštapava i prodaje. Ono je u tom obliku potpuno zastarjelo i ne bi se smjelo preštapavati. Prodaja zastarjelog izdanja ne može se opravdati izdavanjem novog dopunskog sveska. Zavod nije odgovorio na to pismo.« »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom X. 1990.«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva; Vladimir Dugački 2000a, bilj. 15. Dugački je podržao Grmekovu inicijativu za objavljivanjem novoga izdanja *Medicinske enciklopedije*, napomenuvši – »dopunski svesci su samo parcijalno rješenje, pa treba težiti da se što prije pokrene novo cjelokupno izdanje *Medicinske enciklopedije*, čemu će, vjerujemo, pridonijeti i udruženi rad u zdravstvu shvativši značenje i nužnost takvog pothvata«. Vladimir Dugački 1986.

sveska nominalno bio potpisan kao glavni urednik), a Dugački je u svih šest svezaka bio urednik za literaturu (pod nazivima revizor, redaktor, urednik).⁵¹ Grmek 1990. u pismu Dugačkom detaljno opisuje tu suradnju: »Prof. Šercer je naveden kao glavni urednik, jer je to u prvom izdanju stvarno i bio... Ostajem pak pri subjektivnom uvjerenje da je već u prvom izdanju većina rada i odluka bila na mojim leđima. Sigurno je za to drugo izdanje, u kojem je prof. Šercer – zbog novih zdravstvenih komplikacija – sudjelovao samo formalno. Ja sam posve samostalno, bez njegove ingerencije, sastavio alfabetar novog izdanja i prešao sa deset na šest svezaka, što je zahtijevalo bitne izmjene. Iako sam za vrijeme objavljivanje drugog izdanja većinu već živio u Parizu, preko pošte sam obavljao sve poslove koji su spadali u dužnost glavnog urednika. Drugo izdanje *Medicinske enciklopedije* je po koncepciji i glavnini redakcijskih odluka u suštini moje djelo. To mogu reći čiste savjesti i bez lažne skromnosti«.⁵²

Područje medicinske leksikografije predstavlja još jedno područje gdje su se njihovi profesionalni putevi intenzivno ispreplitali, svojim djelovanjem obogaćujući sistematizaciju i prijenos ljudskoga znanja i spoznaja.

Grmek je rano pokazao interes za leksikografiju, što se, osim navedenih edicija, manifestiralo u nekoliko ključnih publikacija, započevši od suradnje u *Popularnom medicinskom leksikonu* (Zagreb, Novinarsko izdavačko poduzeće, 1954; jedan članak), kojega je bio supokretač, nastavio je suradnju kao član uredništva, pomoćnik glavnoga urednika te naposljetku glavni urednik *Medicinske enciklopedije* (X sv., I. izdanje, 224 članka; VI sv., II. izdanje, 213 članaka), suradnik *Enciklopedije Jugoslavije* (VIII. sv., I. izdanje Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1955–71; 71 članak; VI sv., II. izdanje *Enciklopedije Jugoslavije* Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1980–90; 43 članka), *Enciklopediji Leksikografskoga zavoda* (VI sv., Zagreb 1966–69; 1 članak) te *Hrvatskoga biografskog leksikona* Zagreb, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, sv. II, 1989; sv. III, 1993; sv. IV, 1998; 18 članaka) te u *Hrvatskom leksikonu* (II sv., Zagreb, Pro lexis, 1996–97; 3 članka). U predgovoru prvoga sveska *Opće enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda* (IX sv., Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1977–82) naveden je kao suradnik sva tri izdanja *Opće enciklopedije*, no kako članci nisu potpisani, točna brojka može se utvrditi istraživanjem građe *Opće enciklopedije* pohranjene u arhivu Leksikografskoga zavod Miroslav Kr-

⁵¹ Grmek je pisanim putem obavijestio suradnike o objavljivanju VI. sv. drugoga izdanja *Medicinske enciklopedije* zahvaljujući im na suradnji. U obavijesti Dugačkom ručno je nadopisao: »Dragi kolega, koristim ovu priliku da Vam iskažem i svoju osobnu zahvalnost za Vašu suradnju i pomoć. S najboljim željama za iduće praznike i uopće Vaš daljnji život. srdačno, Grmek«. »Obavijest o objavljivanju VI. sv. drugoga izdanja Medicinske enciklopedije I. XII. 1970«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

⁵² »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom X. 1990«. Osobni dosje Vladimira Dugačkog. Obiteljska arhiva; Vladimir Dugački 2000a, bilj. 15.

leža, što izlazi iz okvira ovoga rada. Iz brojki kojima se raspolaže za hrvatske enciklopedije i leksikone pouzdano je napisao 574 članka.⁵³ Ukoliko bi se njima pribrojila zasad nepoznata količina članaka napisanih za *Opću enciklopediju*, sudeći po utvrđenom opsegu leksikografskoga rada, moglo bi se doseći brojka od maksimalno 620 članaka.

Po pitanju inozemnih enciklopedijskih i leksikonskih izdanja surađivao je na *Encyclopédie de la Pleiade: Biologie* (Paris, Gallimard, 1965, 1 članak), *Encyclopaedia Universalis* (Paris, Club de la Presse, 1968; 1 članak i 1984², 1 članak), *Encyclopédie internationale des sciences et des techniques* (IX sv., Paris, Presses de la Cité, 1969–73, znanstveni ravnatelj; 84 članka), *Dictionary of Scientific Biography* (XV sv., New York, Scribner's Sons, 1970–78; 18 članaka), *Scienziati e tecnologici contemporanei* (II sv., Milano, Mondadori, 1974; 2 članka), *Scienziati e tecnologici dalle origini al 1875*. (III sv., Milano, Mondadori, 1975; 14 članaka), *Scienza e tecnica dalle origini al Novecento* (Milano, Mondadori, 1977; 1 članak), *Dizionario biografico degli Italiani* (C sv., Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, 1960–2020; 3 članka), *Enciclopedia del Novecento* (VIII sv., Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, 1974–88; sv. VIII /Supplement/, 1989, 1 članak), *Enciclopedia delle Scienze sociali* (V sv., Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, 1996; 1 članak), *Dictionnaire des littératures de langue française, XIXe siècle*. (Paris, Albin Michel, 1998; 1 članak), *Dictionnaire Napoléon* (Pasis, Fayard, 1987; 1 članak); ukupno je napisao 128 članaka.⁵⁴ Kad se ta brojka pribroji suradnji na hrvatskim leksikonima i enciklopedijama dobije se (zasad nepouzdana) brojka od maksimalno 748 članaka.

Vladimir Dugački je od 1980, odnosno prvoga sveska *Enciklopedije Jugoslavije*, 2. izdanje više od tri desetljeća neumorno surađivao na mnogobrojnim enciklopedijskim, leksikonskim, ali i rječničkim izdanjima, prvenstveno Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža. Za već spomenutu *Enciklopediju Jugoslavije* (VI sv., 1980–90, izdanja na srpskohrvatskom / hrvatskosrpskom, ćirilici, makedonskom, slovenskom, albanskom i mađarskom jeziku) napisao je 43 članka, za *Hrvatski biografski leksikon* (sv. I–VIII, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1983–2013), kojemu je bio član uredničkoga vijeća, napisao je 579 (biografskih) članaka. Kao suradnik struke medicina (povijest medicine i oftalmologija) za *Hrvatsku enciklopediju* (sv. XI, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999–2009) autor je 384 članka, za *Medicinski leksikon* (Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1992) 614 članaka, a za *Zagrebački leksikon* (II sv., Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža–Masmmedia, 2006) njih 15, dok je za *Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medi-*

⁵³ Vladimir Dugački, »Bibliografija M. D. Grmeka. Život i djelo M. D. Grmeka«, u: *Klio u medicinskoj praksi*, 137–161.

⁵⁴ Ibid.

cinskog nazivlja (Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti–Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2006) napisao 502 leksičke jedinice.⁵⁵

Bio je suradnik i urednik struke medicina *Hrvatskoga leksikona* (II sv., Zagreb, Naklada Leksikon d. o. o., 1996–97) za koji je napisao 324 članka, suradnik *Enciklopedije, opće i nacionalne u 20 knjiga* (XX sv., Zagreb, Pro Lexis, 2009) 2353 članka, dok je za *Tko je tko u NDH* (Zagreb, Minerva, 1997) autor 31 članka.⁵⁶ Također je bio suradnik *Biografskoga leksikona Hrvata istočnog Srijema* (sv. I, Zagreb–Subotica, Libera editio d. o. o.–Hrvatsko akademsko društvo, 2011) za koji je napisao tri članka. Suradivao je i u *Velikogoričkom leksikonu* (Velika Gorica, Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, 2007), no kako članci nisu potpisani, ne zna im se točan broj; za pretpostaviti je da je napisao oko 20 članaka. Iz navedenoga je vidljivo da je Dugački za života pouzdano napisao 4486 enciklopedijskih, odnosno leksikonskih članaka i 502 leksičke jedinice. Pribroji li im okvirni broj članaka napisan za *Velikogorički leksikon*, dobije se brojka od preko 4500 članaka.

Suradnik *Hrvatskoga leksikona* (II sv.) bio je i Grmek te se opravdano može pretpostaviti da ga je na suradnju pozvao upravo Dugački kao urednik u znak zahvalnosti, među ostalim, što ga je davne 1962. uveo u svijet leksikografije. S obzirom da članci nisu potpisani njihov broj nije poznat, kao što je i slučaj s *Općom enciklopedijom Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, no za potrebe ovoga rada ta brojka nije presudna, već služi isključivo kao smjernica leksikografskoga djelovanja.

Iako Dugački u jednom od nekrologa posvećenoga svom »Učitelju«, Grmeka naziva »najistaknutijim hrvatskim medicinskim enciklopedistom«, čemu navedene brojke ne idu u prilog, zasigurno ga je takvim i doživljavao, ne razmišljajući pritom o kvantiteti napisanih leksikografskih članaka, već gledajući njegov kumulativni opus i doprinos znanosti.

Nedvojbeno su obojica bili vrsni leksikografi, no uz prijateljstvo koje se desetljećima gradilo, leksikografija je predstavljala samo jednu od zajedničkih dodirnih točaka različitih profesionalnih puteva.

Jedan od tih leksikografa bio je znanstvenik po vokaciji i to ne isključivo kao povjesničar medicine, već i kao povjesničar i filozof znanosti, a time i povjesničar filozofije. Erudit, kreativac, poliglot željan novih spoznaja, pritom stvarajući nešto novo, koji je već u mladim danima u domovini, težio širini mišljenja koje mu je samo »vanjski« svijet mogao pružiti. Drugi leksikograf bio je primarno vrstan kliničar, prototip Štamparove vizije liječnika, kojem je nacionalna povijest medicine bila prva ljubav i kojoj je posvećivao svaki slobodan trenutak. Smatrao je da poznavanje povijesti medicine obogaćuje kliničku praksu, naglašavajući da razumijevanje prošlosti

⁵⁵ Vlatka Dugački 2012, 2013.

⁵⁶ Ibid.

svih zdravstvenih aspekata pomaže u oblikovanju budućnosti. Kako je u jednom od svojih životopisa napisao: »Shvativši da se povijest medicine ne može proučavati bez njenih temelja, što je predstavljaju biografija i bibliografija, posvećuje se tom radu.«⁵⁷

Dugački je također bio autor više znanstvenih i stručnih radova iz područja enciklopedike i leksikografije.⁵⁸ Pedantnost, sistematičnost i detaljistički pristup koje je usavršio izradom vlastitoga kataloga pri stvaranju *Hrvatske medicinske bibliografije*, koji mu je služio kao ishodišna točka istraživanja i koji je proširivao izradom novih kataloga za potrebe određene edicije, u prvom redu *Hrvatskoga biografskog leksikona*, učinile su od njega svojevrsnoga »minimalistu« kao stručnjaka koji je sposoban u malo rečenica unijeti sve nužne podatke. S obzirom na to da je Dugački bio poznat po sustavnom pretraživanju knjižnica i arhiva u potrazi za podacima iz povijesti medicine, kao i u potrazi za medicinskim nazivljem, njegov primjer pokazuje da kliničari mogu sustavno istraživati povijest (hrvatske) medicine te opovrgava Grmekovu tezu kako »nije moguće predano vršiti liječnički poziv, i istovremeno, na zadovoljavajući način obavljati istraživačku djelatnost povjesničara medicine.«⁵⁹

6. Medicinska terminologija – od standardizacije do novotvorenica

Iako iz njihove sačuvane korespondencije nije vidljivo jesu li razmjenjivali mišljenja o adekvatnosti pojedinih termina, uvidom u njihove biografije i objavljene bibliografije razvidno je kako je Grmek uveo nekoliko neologizama kojima je obogatio europsku, time i hrvatsku medicinsku terminologiju, dok je Dugački prezentirao detaljno poznavanje hrvatske jezične tradicije. Kao predsjednik Hrvatskoga društva za medicinsko nazivlje Hrvatskoga liječničkog zbora (1992–2006) i član Odbora za medicinsku leksikografiju Razreda za medicinske znanosti HAZU (od 2001) zalagao se za čistoću hrvatskoga medicinskog jezika, razjašnjavajući etimologiju pojedinih medicinskih naziva.⁶⁰ Na poslijediplomskom studiju iz oftalmologije držao je predavanja Latinski u oftalmologiji u okviru kolegija Fiziologija oka (1988–94).⁶¹

Radove vezane uz medicinsku terminologiju počeo je objavljivati još za studentskih dana, među njima prvi u *Liječničkom vjesniku*,⁶² primarno se fokusirajući na stručnu medicinsku terminologiju, no s vremenom je predmet interesa proširio

⁵⁷ »Prim. dr. Vladimir Dugački. Životopis [1989]«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

⁵⁸ Vladimir Dugački 1990a, 1991c, 1997a, 1997b, 2001b.

⁵⁹ Grmek 2000.

⁶⁰ »Upitnik za predlaganje odličja HLZ 18. X. 2007«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

⁶¹ »Poslijediplomski studij iz oftalmologije«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

⁶² Vladimir Dugački 1963, 1967.

na povijesne rječnike u kojima je analizirao medicinsko nazivlje, kao i na starije stručne rječnika, uviđajući njihov značaj za razumijevanje povijesti i razvoja hrvatske stručne medicinske terminologije.⁶³ Radom na medicinskoj terminologiji, Dugački je usustavio hrvatsko medicinsko nazivlje, uskladio hrvatsku terminologiju s međunarodnim standardima, sistematizirao latinske, hrvatske i internacionalne termine, dokumentirao i očuvao povijesnu dimenzije medicinskoga leksika, odnosno arhaične medicinske termine i njihove regionalne varijacije kao dio kulturne baštine, stvarajući time terminološku osnovu za nove medicinske discipline. »Mnogi se od navedenih medicinskih termina više ne upotrebljavaju ili možda vrlo rijetko, ali dobar dio je ostao i u današnjoj terminologiji – upravo su ti romantički ostaci u strogo racionalnoj medicinskoj znanosti ono što joj daje poseban čar. S druge strane to je most koji spaja suvremenu medicinu s njenim pradavnim počecima.«⁶⁴ Navedeno je rezultiralo njegovom suradnjom na *Enciklopedijskom rječniku humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja* (2006).

Grmek se 1963. trajno nastanio u Parizu, gdje je u Centre national de la recherche scientifique bio znanstveni savjetnik. Istodobno je predavao povijest medicine i bioloških znanosti na École pratique des Hautes Études na Sorbonni.⁶⁵ Upoznavši 1960. Fernarda Braudela, nakon trajnoga preseljenja u Francusku povezuje se sa školom Annales i njegovim časopisom *Annales. Économies, Sociétés, Civilisation*,⁶⁶ kao i njihovom idejama i konceptima, koji su značajno utjecali na njegov daljnji rad. Prema vlastitim sjećanjima od 1960. kad postaje ravnatelj Instituta za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih znanosti u Zagrebu, odlučio se za proširivanje svoga teorijskog zanimanja za druge znanosti, »i to kako za one zvane egzaktnim tako i za one zvane humanističkim. Počeo sam razmatrati povijest medicine unutar općenitijeg konteksta povijesti znanosti, s jedne, i unutar političko-gospodarske povijesti s druge strane.«⁶⁷ Isticao je da je »specifičnost povijesti medicine upravo u njenoj povezanosti s poviješću znanosti«.⁶⁸

U skladu s navedenim primijenio je metode škole Annales, koja dugoročno daje prioritet ukupnoj povijesti, mentalitetima i strukturama, na medicinu koju nije promatrao izolirano, već kao sastavni dio društvene i kulturne povijesti.⁶⁹ »Sve bole-

⁶³ Vladimir Dugački 1980b, 1982; 1987a, 1987b, 1988a, 1991a, 1990b, 1991b, 1991d, 1993, 1995, 2001c, 2005b, 2007d, 2009, 2001d, 2001e, 2000h; Pavišić, Vladimir Dugački 1980.

⁶⁴ Vladimir Dugački 1963.

⁶⁵ Vladimir Dugački 2007c.

⁶⁶ Carevski 2023.

⁶⁷ Grmek 2000.

⁶⁸ Ibid., str. 53.

⁶⁹ Usp. Marta Fiolčić, Marko Lovrić, »Mirko Dražen Grmek i škola Annales«, u: *Zbornik Drage Roksandića* (ur. D. Agičić, H. Petrić, F. Šimetin Šegvić), Zagreb, FF Press, 2020, str. 1073–1080.

sti u nekoj populaciji u međusobnoj su ovisnosti i njihova uzajamnost može se proučavati uzimajući u obzir rasprostranjenost patoloških stanja i raščlanjajući njihovu učestalost u određenoj zajednici, i to u razmjerno kratkom vremenskom razdoblju. Radi sagledavanja tih interakcija, predložio sam, 1969. godine, pojam ‘patocenoza’, stvoren po uzoru na ‘biocenoza’ [...] Pod patocenzom podrazumijevam zajedništvo, kvalitativno i kvantitativno određeno patohistološkim stanjima prisutnim kod neke populacije u određenom trenutku. Učestalost i distribucija svake bolesti ovisi, osim o endogenim i ekološkim čimbenicima, i o učestalosti i distribuciji svih drugih bolesti unutar iste populacije.«⁷⁰ Pojam patocenoza, koji je ušao rječnike suvremene znanosti, primijenio je i na virus HIV-a, razradivši pritom pojam emergentnih bolesti. Smatrao je da HIV-bolest nije u potpunosti nova, već emergentna bolest, odnosno epidemija koja izbija uzrokovana biološkim, socijalnim i ekološkim čimbenicima.⁷¹

Smatrajući da i »društvo može biti bolesno: rat simptom može biti simptom bolesti«,⁷² odnosno da nacionalna mržnja i etničko čišćenje pripadaju socijalnoj patologiji,⁷³ za Domovinskoga rata uveo je novotvorenicu »memoricid«, odnosno sustavno i promišljeno uništavanje knjižnica, arhiva i kulturno-sakralnih spomenika u svrhu zatiranja materijalnih tragova i spomena jednog naroda.⁷⁴ Znatno pridonio i upoznavanju inozemne, napose francuske javnosti s istinom o Hrvatskoj pišući brojne članke i knjigu koju me izdao pod naslovom *Etničko čišćenje. Povijesni dokumenti o jednoj srpskoj ideologiji* (1993).⁷⁵

7. Odnos prema hrvatskoj medicinskoj baštini

Grmek i Dugački svojim su djelovanjem sustavno radili na afirmaciji hrvatske medicinske baštine, ali i na njenom povezivanju s europskim i svjetskim tokovima povijesti medicine. Ovaj aspekt njihovog rada zaslužuje posebnu pažnju jer predstavlja jedan od najznačajnijih doprinosa hrvatskoj povijesti medicine.

Iz pisma iz 1972. vidljivo jest da je godinu ranije Dugački pokušao objaviti *Biografski leksikon hrvatskih liječnika*, pri čemu se suočio s negativnim reakcijama, neovisno što je Grmek pokušao »prirediti teren« te je putem pisma ponovio da će se rado založiti za ostvarenje tog projekta. »Ponavljam Vam – a to sam rekao i kolegama Glesingeru i Tartalji da biste Vi bili najprikladniji urednik takvog djela.« Ujedno mu

⁷⁰ Grmek 1969, 2000; Bragazzi, Lehr 2024.

⁷¹ Grmek 2000, 1991a; Jeszke 2023.

⁷² Grmek 2000.

⁷³ Vladimir Dugački 2007c.

⁷⁴ Grmek 1991b, 2019.

⁷⁵ Grmek, Gjidara, Štimac 1993.

sugerira da kompromisno sastavi urednički odbor u kojem bi bili Lavoslav Glesinger, Stojan Knežević, Grmek i »razumije se, Vi kao najaktivnija osoba s nekom posebnom titulom«. Predlaže još jedan razgovor s Glesingerom kome će osobno pisati o tome. Grmek Dugačkog oslovljava sebi ravnopravnim »dragi kolega«, završavajući pismo »srdačno i prijateljski«. ⁷⁶ Biografija liječnika posljednji put se spominje u Grmekovu pismu iz svibnja 1972. u kojem navodi kako bi ga iznimno radovalo da se Dugačkom ostvari ta želja, bodreći ga riječima: »Nemojte se dati obeshrabriti nekim neizbježivim konfliktima i teškoćama. Računajte na moju punu podršku«. ⁷⁷ Projekt nikad nije zaživi, a Dugački je svoju želju, bar dijelom, ostvario suradnjom u *Hrvatskom biografskom leksikonu*.

Iako su im se povremeno preklapali interesi po pitanju obradbe pojedinih tema, do sukoba interesa nije dolazilo jer su određenu tematiku obrađivali u različitim razdobljima svoga života, objavljivali u različitoj vrsti edicija, uz što su poštivali oprečne metodološke pristupe koje je svaki od njih primjenjivao.

Tijekom četiri desetljeća suradnje, nisu se upuštali u međusobno suautorstvo. Razlog tome leži upravo u njihovim oprečnim metodama istraživanja koje su se, paradoksalno, savršeno prožimale. Grmek je »pripremao teren« i davao punu podršku Dugačkom u trenucima akademskih konflikata, prepoznajući u njemu onaj nužni, radni kontinuitet bez kojega bi Grmekove paradigme ostale bez čvrstoga, materijalnog oslonca u domaćim arhivima.

Njihov odnos prema baštini mogao bi se definirati kao podjela uloga – Grmek je je postavljao pitanja i širio horizonte, dok je Dugački davao odgovore utemeljene na izvorima, čuvajući nacionalni identitet kroz svaku ispisanu katalošku karticu. Stoga *Hrvatska medicinska bibliografija* ima dodatnu vrijednost i kao jedina memorabilija njihova prijateljstva i suradnje.

Mirko Dražen Grmek i Vladimir Dugački u više su radova prikazali proces zdravstvenoga prosvjećivanja u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na društvenu, gospodarsku i političku problematiku. ⁷⁸ Obojica su, kao sljedbenici Luje Thallera, ⁷⁹ bili

⁷⁶ »Pismo Mirka Dražena Grmeku Vladimiru Dugačkom 3. I. 1972«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

⁷⁷ »Pismo Mirka Dražena Grmeku Vladimiru Dugačkom 26. V. 1972«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

⁷⁸ Vlatka Dugački, Regan 2019.

⁷⁹ »Historija medicine naših krajeva nije samostalna struka i njena je vrijednost tek onome, jasnja, tko uopće historiju, kulturnu historiju i opću historiju medicine umije da cijeni. Važnost je te naše struke u tri smjera: Ona imade svoju važnost kao pomoćna nauka opće i kulturne historije našega naroda, ona imade važnost kao dio opće historije medicine i konačno imade naročitu važnost kod studija psihologije našega naroda. Historija medicine historija je bolesti, historija je liječnika i liječenja i historija je medicinskih misli. Bez poznavanja historije bolesti sasvim je nemoguće shvatiti opću ljudsku historiju.

svjesni važnosti medicinske naobrazbe, za koju su se zalagali te koja nije potpuna bez poznavanja povijesti medicine,⁸⁰ stoga im je zajedničko bilo i istraživanje povijesti zdravstva i zdravstvenih institucija.⁸¹ »Povijest medicine je važna i za etičku orijentaciju liječnika u svijetu tehnoloških i socijalnih preokreta. Držim, dakle, kako je povijest medicine nužno pedagoško sredstvo i da bi pri svakom medicinskom fakultetu morao postojati zavod ili barem redovna katedra za to područje. Danas je za vođenje takve nastave potrebna posebna profesionalna izobrazba, s težištem na usvajanju znanstvene metodologije«,⁸² isticao je Grmek.

Do konkretnoga preklapanja njihovih znanstvenih interesa povremeno bi dolazilo pri istraživanju i pisanju biografija istaknutih osoba iz povijesti medicine, kao što su primjerice Santorio Santorio,⁸³ Đuro Baglivi,⁸⁴ Federik Grisogono⁸⁵ i Giambattista Morgagni,⁸⁶ no ono je bilo isključivo nominalnoga karaktera s obzirom na već navedenu metodološku različitost. Iako su dijelili slične interese, postojale su i znatne razlike u njihovim pristupima. Grmek je bio sklon filozofskim i teorijskim razmatranjima, dok je Dugački više naglašavao praktične aspekte povijesti medicine. Dok je Grmek, primjerice, često analizirao medicinsku praksu kroz prizmu filozofskih teorija, Dugački je bio usmjeren na konkretne povijesne događaje i ličnosti koje je oblikovale.

Grmek je težio interdisciplinarnoj sintezi i postavljanju novih historiografskih paradigmi. »Povijest ne proučava prošlost, budući da, ona u doslovnom smislu riječi više ne postoji: prošlost nije dostupna i prema tome ne može biti predmetom proučavanja. Povijest je znanost koja se bavi tragovima prošlosti u sadašnjosti i nastoji opisati, ili točnije rečeno sročiti, racionalno i međusobno povezano tumačenje sveukupnih podataka sačuvanih u povijesnim vrelima. Ta posljednja, međutim, nisu samo pisani dokumenti i ljudska sjećanja, svjedočanstva, kako su mislili neki povjesničari, nego i predmeti (arheologija) i ostaci ljudskoga tijela (paleoantropologija i paleopatologija). Tako je povijest šira od onoga što se obično vjeruje, jer se ne radi o

[...] Za praktičnoga liječnika bilo bi napose važno, kada bi mogli da osvijetlimo medicinu bolesnika, njezinu genezu i da nam tako uspije doći u kontakt s njime. Historija medicine postat će onda važan predmet za praktični odgoj liječnika.« L. Thaller, »Zadaće historije medicine«, str. 446–450.

⁸⁰ Grmek 1962, 1968; Vladimir Dugački 1968, 2004, 1991a, 1991b.

⁸¹ Grmek 1961a, 1992b, 1980; Vladimir Dugački 1979, 1983a, 1988b, 2006, 2007a.

⁸² Grmek 2000, str. 49.

⁸³ Grmek 1952, 1946–47a; Vladimir Dugački 2007b, 1992a, 2003a.

⁸⁴ Grmek 1946–47b, 1956, 1957, 1991d, 1992a, 1997, 1991e; Vladimir Dugački 1983b, 1992b; 1999; 2003c, 2005a.

⁸⁵ Vladimir Dugački 1974b; Grmek 1974a, 1985.

⁸⁶ Vladimir Dugački 1992c; Grmek 1986.

pukoj rekonstrukciji pisane i izgovorene riječi.«⁸⁷ Uz tekstualne izvore, Mirko Dražen Grmek razmatrao je i ikonografske izvore, za koje je primijenio ikonodijagnozu,⁸⁸ i biološke izvore, koji spadaju u područje paleopatologije – proučavanje bolesti iz ljudskih ostataka. Ikonodijagnostika se nalazi na sjecištu paleopatologije, patografije, povijesti medicine i bolesti te povijesti umjetnosti. Služi za unapređenje našeg razumijevanja paleomedicine osvjetljavanjem patologija koje su mogle postojati u određenim povijesnim razdobljima.

»Povijest znanosti je laboratorij epistemologije: zanimamo se prošlošću ne samo zato što je ona postojala i zato što na određeni način staro znanstveno mišljenje i dalje postoji integrirano u sadašnjim spoznajama, nego i zato što je to proučavanje od neposredne koristi, utoliko što povijest znanosti, provedena na stanovit način, potvrđuje ili »falsificira« (u smislu koji je definirao Popper) epistemološke tvrdnje.«⁸⁹ U povijest znanosti i epistemologiju Grmek uvodi i metodu rekonstrukcije stvaralачkoga čine, posebice analizu psihologije i logike znanstvenoga otkrića navodeći »davao sam prednost nadasve sam volio logičku i psihološku raščlambu geneze biomedicinskih spoznaja, njihove strukture i njihove povijesne preobrazbe.«⁹⁰

Dugački je, s druge strane, ostao vjeran osnovnim načelima empirističke historiografije i pozitivističkoj egzaktnosti, od koje je odstupao sporadično odstupao, posebice kad se radilo o interpretaciji povijesnih izvora ili donošenja biografija povjesničara medicine, naime istraživao je i obrađivao ne samo povijesnu i medicinsku, već i prirodoslovnu i opće kulturnu građu, koju je analizirao u okviru širega konteksta. Iako je, za razliku od Grmeka, davao prednost faktografskoj iscrpnosti nad interpretacijom, prikupio je i objavio mnogobrojne dotad nepoznate podatke, a manje poznate liječnike spasio je od povijesnoga zaborava, što je u skladu s njegovim formiranjem na Štamparovim načelima neposrednoga rada u struci. Dok je Grmek bio usmjeren na epistemološke rezove kao ključne trenutke u kojima se radikalno mijenja medicinska misao, Dugački je svoj istraživački fokus usmjerio na kontinuitet, popunjavajući arhivskim radom ona razdoblja koja je velika povijest ideja često zaobilazila. Grmek je analizirao širenje bolesti u povijesnim razdobljima kroz ekološke, epidemiološke i društvene čimbenike, a Dugački je bio skloniji usmjeravanju na konkretne studije slučaja. Za razliku od Dugačkog koji je bio predvodnik pristupa kojim se nastojalo rekonstruirati razvoj medicinske znanosti analizom životnih putanja ključnih medicinskih djelatnika i osnutkom institucija, Grmek smatrao da je važnije shvatiti strukturalne faktore koji su oblikovali medicinske spoznaje. Grmek je bio zagovornik po-

⁸⁷ Grmek 2000.

⁸⁸ Grmek, Gourevitch 1998.

⁸⁹ Grmek 2000, str. 45.

⁹⁰ Grmek 2000, str. 49.

vijesti znanosti kao dinamičnog polja u kojem se paradigme mijenjaju, dok je Dugački bio skloniji naglašavanju institucionalnih i materijalnih uvjeta razvoja medicinskoga znanja.

Grmek je, neosporno, postavio temelje sustavnoga proučavanja hrvatske medicinske baštine, odnosno postavio metodološki obrazac za proučavanje doprinosa hrvatskih liječnika europskoj medicini, inzistirajući na originalnim izvorima i preciznoj kontekstualizaciji. Nadovezujući se na njegove temelje, Dugački je proširio istraživanja hrvatske medicinske baštine u nekoliko smjerova – sustavno istraživanje doprinosa hrvatskih liječnika medicinskoj znanosti i praksi, institucionalizacija hrvatskih zdravstvenih institucija, posebice bolnica⁹¹ i zagrebačkoga Medicinskog fakulteta, medicinska periodika, valorizacija regionalne povijesti⁹² medicine i pučke (narodne) medicine (ljekaruše), razvoj medicinske terminologije te posebice medicinska enciklopedika i leksikografija.⁹³ Poseban je njegov značajan po svom radu na dokumentiranju kontinuiteta medicinske misli na hrvatskom prostoru.

Komparativna analiza njihovih rezultata njihovih istraživanja pokazala je brojne različitosti korištenih metoda istraživanja. Upravo su te različitosti nadograđivale i unaprjeđivale njihovu suradnju.

Korelacija Grmekove lucidne (metodološke) inovativnosti europskih i svjetskih razmjera s empirističkim pristupom (primarno) nacionalnoj medicinskoj baštini Dugačkoga definirala je interpretativni okvir hrvatske povijesti medicine, koji je obuhvatio različite pristupe, teorije i metode istraživanja, te koji i danas predstavlja nezaobilaznu polazišnu točku za razumijevanje razvoje medicinske znanosti, djelatnosti, zdravstvenih ustanova i načina poimanja bolesti i zdravlja kroz povijest. Iz navedenoga je razvidno da Grmek bio most između tradicionalne medicinske povijesti i škole Annales, transformirajući povijest medicine u punopravnu disciplinu humanističkih i prirodnih znanosti, jednako kao što je medicinu vrednovao kao most između »znanstvenoga i humanističkog svijeta«.⁹⁴

Obojica su pokazivala poseban interes za istraživanje i adekvatno vrednovanje hrvatske medicinske baštine, nastojeći je pozicionirati unutar europskih i svjetskih tokova te je Grmek redovito uključivao hrvatske teme u svoja predavanja na Sor-

⁹¹ Diana Kućinić, »Vladimir Dugački« (pristupljeno 26. II. 2026).

⁹² »Iako zbog priručnosti izvora i arhivske građe, proučava pretežno povijest medicine sjeverne Hrvatske, nije zapostavio niti Dalmaciju: obradio je dalmatinske liječnike – prirodoslovce, pisao je o medicinskoj tematici u 'Zori dalmatinskoj', obradio je život rad dubrovačkog liječnika Nike Selaka, dao je prilog proslavi 80-godišnjice Slobodne organizacije liječnika Dalmacije, proučavao je medicinsko nazivlje u rječniku dubrovačkog leksikografa Joakima Stullija.« »Prim. dr. Vladimir Dugački. Životopis [1989]«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

⁹³ Vlatka Dugački 2012, 2013.

⁹⁴ Grmek 2000.

bonni te se referirao na hrvatske izvore u svojim međunarodno priznatim publikacijama. Nakon što je krajem 1981. na Sorbonni osnovan Centar za poredbena književna istraživanja, u sklopu kojega je djelovala organizirana skupina za proučavanje hrvatske kulture te koja je pokrenula niz simpozij i edicija u *Croatica parisiensia*, Grmek se angažirao kao organizator i predavač.⁹⁵

Također su naglašavali važnost očuvanja i adekvatne muzeološke prezentacije medicinske baštine. U okrilju Hrvatskoga liječničkog zbora i pod vodstvom njegova predsjednika i idejnog tvorca Vladimira Čepulića u Zagrebu je 1944. osnovan Muzej za povijest zdravstva u Hrvatskoj, kojemu je prvi kustos bio Stanko Sielski,⁹⁶ a 1945. naslijedio ga je Lujo Thaller. »Poslije II. svjetskog rata brigu o Muzeju preuzela je sekcija za povijest medicine Zbora liječnika Hrvatske (kojoj je tada predsjednik bio prof. Thaller). Član te Sekcije cand. med. Mirko Dražen Grmek sredio je Muzej i napravio popis inventara. [...] Nadzor i brigu nad Muzejem dalje vodi Sekcija za povijest medicine ZLH, napose njezin član doc. dr. sc. Grmek. [...] Valjda napomenuti da je Institut za povijest farmacije počeo s radom u travnju 1952., bio je ispočetka pod upravom Farmaceutskog društva Hrvatske, koje je Institutu ustupilo svoju povijesno-ljekarničku zbirku. Ta se zbirka tako našla u sklopu novoosnovanog Akademijnog instituta prof. Grmeka, a također je i Zbor liječnika Hrvatske novom Institutu prepustio na čuvanje svoj Muzej zdravstva Hrvatske (predsjednik ZLH god. 1960. bio je prof. dr. Nikola Perišić, a I. tajnik prof. dr. Stojan Knežević).«⁹⁷

U skladu sa svojim stajalištima i kao dopisni član HAZU (od 1966), Grmek je 1999. darovao dio svoje knjižnice i arhiva HAZU. Knjižnična i dokumentacijska zbirka po njegovoj je želji pohranjena u Akademijinoj Knjižnici kao zasebna cjelina pod imenom Spomenička zbirka Mirka Dražena Grmeka »Povijest znanosti slavenskih naroda«. Sadrži knjige i časopise, posebne otiske i rukopisnim bilješkama većinom posvećenim povijesti znanosti u Hrvata i ostalih slavenskih naroda. Ova dragocjena zbirka obuhvaća, uz spomenuto, i njegova djela objavljena u Hrvatskoj i u svijetu posvećena različitim temama, kao i manju zbirku starih i rijetkih knjiga, ali i dokumentacijsku građu koja se odnosi na ukupni Grmekov rad u vezi s Hrvatskom od 1983. do njegove smrti.⁹⁸

⁹⁵ »Bio je prvi predsjednik Almae Matris Croaticae Alumni u Parizu (AMCA, udruženja bivših studenata zagrebačkog Sveučilišta), bio je na čelu 'savjeta mudraca' nepolitičkog Predstavničkog vijeća hrvatskih društava Francuske, te jedan od pokretača i dopredsjednik Međunarodne hrvatske inicijative, koja je okupila istaknute hrvatske intelektualce iz iseljeničtva sa svrhom pomaganja Hrvatskoj«. Vladimir Dugački 2007c, str. 134.

⁹⁶ Danas je dio tih predmeta i građe važan sadržaj cjelokupne zbirke Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU, osnovanog 2014. godine. Fatović-Ferenčić, Tahirović 2015.

⁹⁷ Vladimir Dugački 2001f.

⁹⁸ Spomenička zbirka M. D. Grmeka. <https://knjiznica.hazu.hr/2013/06/02/spomenicka-zbirka-m-d-grmeka/> (pristupljeno 28. II. 2026).

Dugački je pak 1979. imenovan voditeljem (kustosom) budućega muzeja Klinike za očne bolesti Medicinskoga fakulteta.⁹⁹ Iako je od prvotne ideje o osnivanju Muzeja klinike, koja nije nikada zaživjela, stari inventar ostao je bez adekvatnoga smještaja te ih je KBC Zagreb pohranio u svom odlagalištu. Zahvaljujući Dugačkom i prof. Vjekoslavu Dornu, oftalmolozima koji su i sami velik dio svoga radnog vijeka obavljali preglede na toj staroj opremi, dio predmeta preseljen je najprije u podrum, a zatim na tavan stare zgrade Dekanata Medicinskog fakulteta.

Nakon pregovora s Klinikom za očne bolesti KBC Zagreb, Tiflološki muzej je krajem 2002. preuzeo i pohranio 45 oftalmološko-optičkih uređaja za dijagnostiku. Pristigli predmeti ostali su u pohrani do 2006. kad aktom o darivanju postaju trajno vlasništvo. Osnovana je nova Oftalmološka zbirka Tiflološkog muzeja, a rješenjem Ministarstva kulture iz 2009. Zbirka je zaštićena kao spomenik kulture i upisana u Registar pokretnih spomenika kulture u Zagrebu pod brojem 144 te ima svojstvo kulturnoga dobra u smislu Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.¹⁰⁰

Zanimljivo je to kako su Dugački i Grmek djelovali u istim strukovnim udrugama i periodičkim publikacijama. Grmek je bio jedan od osnivača Znanstvenoga društva za povijest Zdravstvene kulture Jugoslavije 1954, a Dugački je bio član (od 1962) i tajnik tog društva (1976–83).¹⁰¹ Grmek je bio voditelj Međunarodne škole za povijest bioloških znanosti na Ischiji, koju je 1980. Dugački pohađao. Grmek je od 1974, a Dugački od 1975. bio član La société internationale d'histoire de la médecine.

Nevjerojatna je simetrija njihovih karijera unutar Zbora liječnika Hrvatske – obojica su prošla put od tajnika Sekcije za povijest medicine do statusa počasnih članova. Grmek je djelovao u Zboru liječnika Hrvatske još 1947. kao student, i to kao »tajnik Sekcije za povijest medicine, uz predsjednika Luju Thallera, pa nakon njegove smrti 1949. uz Jurja Körblera i Jurja Kallaya; bio je vrlo aktivan član Sekcije, sve do svog odlaska u Francusku«.¹⁰² Dugački 1965. postaje član Zbora liječnika Hrvatske kao tajnik Sekcije za povijest medicine (1965–70) i tajnik Oftalmološke sekcije (od

⁹⁹ »Zapisnik sa sastanka 13. sjednice Odbora Očne klinike 19. IV. 1970«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

¹⁰⁰ Rješenjem Ministarstva kulture iz 2009. utvrđuje se da je Oftalmološka zbirka, koja je upisana u jedinstvenu inventarnu knjigu Tiflološkog muzeja, zaštićena kao spomenik kulture i upisana u Registar pokretnih spomenika kulture u Zagrebu pod brojem 144, te ima svojstvo kulturnog dobra u smislu Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Šoda 2013.

¹⁰¹ Bio je i član Saveza Naučnih društava za historiju zdravstvene kulture u Jugoslaviji (od 1962) i član Predsjedništva Saveza (1977–78). »Vladimir Dugački. Životopis [s. a.]«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

¹⁰² Vučak 2024; »103. godišnja skupština Hrvatskoga liječničkog zbora. Zagreb, 25. veljače 1995.«, *Liječnički vjesnik*, 117, 3/4, 1995, str. 109–116.

1972) te član Izvršnoga odbora Predsjedništva Zbora liječnika Hrvatske (1982–83).¹⁰³ Nakon što je 1991. Zbor liječnika Hrvatske preimenovan u Hrvatski liječnički zbor bio je njegov predsjednik Suda časti Podružnice Zagreb (od 2002) te predsjednik Hrvatskoga društva za medicinsko nazivlje (1992–96) i Hrvatskoga društva za povijest medicine (od 2000).¹⁰⁴

Grmek je 1994. imenovan počasnim članom Hrvatskoga liječničkoga zbora, pri čemu je istaknuto: »I nakon svog odlaska iz Hrvatske, u Pariz i Francusku, gdje je sada profesor na Sveučilištu Sorbonne, dr. Grmek je stalno održavao sveze s Hrvatskom i hrvatskim liječništvom, pomažući stručne i znanstvene djelatnosti Zbora, posebice na području povijesti medicine. Svojom dugogodišnjom djelatnošću, u zemlji i inozemstvu, prof. Grmek je uspješno promicao hrvatsko ime u medicini, u znanosti, ali i u politici i životu. Svojim radom upisao se u zaslužne članove Zbora, postavši za života velikanom medicine u Hrvata.«¹⁰⁵ Dugački je začasnim članom imenovan 2008. godine.¹⁰⁶ Obojica su surađivali u glasilu Zbora liječnika Hrvatske, odnosno Hrvatskoga liječničkog zbora – *Liječničkom vjesniku*. Grmek je bio glavni urednik *Liječničkog vjesnika* (1954–58), dok je Dugački bio član Uredništva i tajnik Savjeta časopisa (1982, 1984, 1986, 1993–99).

Sa Stankom Dujmušićem Grmek je 1954. objavio monografiju *Iz Hrvatske medicinske prošlosti. Spomen knjiga Zbora liječnika Hrvatske*,¹⁰⁷ a Dugački sa Željkom Krznarićem *Hrvatski liječnički zbor. 140 godina – od 1874. do 2014.* (2014).¹⁰⁸ Njihove monografije o povijesti Zbora čine simbolički luk koji zatvara 140 godina hrvatskog liječništva – jedan je postavio temelje, drugi je dokumentirao kontinuitet.

8. Razvoj prijateljstva kroz suradnju

Kako se nastavljala suradnja, razvijalo se prijateljstvo. Najkasnije početkom 1972. Dugački se počeo brinuti o zdravstvenom stanju Grmekove majke, redovito je obilazeći i dajući joj potrebne injekcije na čemu mu je Grmek »iskreno i duboko zahvalan. Iduće godine Grmek ponovno zahvaljuje na zahvaljuje na pomoći pruženoj njegovoj majci, posebice jer ju je smjestio na Očni odjel: »Velika hvala na iscrpnim podacima o nenoj zdravstvenoj situaciji, jer me to umiruje u mojoj stalnoj brizi za nju. Teško je

¹⁰³ »Vladimir Dugački. Životopis [s. a.]«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

¹⁰⁴ <https://hlz.hr/knjige/predsjednici-1987-2004.pdf> (pristupljeno 26. II. 2026)

¹⁰⁵ Tajnik Zbora liječnika Hrvatske bio je od 1945. Škrobonja 2003.

¹⁰⁶ »Diploma začasnog člana Hrvatskog liječničkog zbora 23. veljače 2008«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

¹⁰⁷ Grmek, Dujmušić 1954.

¹⁰⁸ Vladimir Dugački, Krznarić 2024.

znati da je ona tako sama. Za nju je Vaša intervencija bila od goleme Važnosti« završavajući jednostavnim »Vaš Grmek«. ¹⁰⁹ Dugački je naknadno smjestio Grmekovu majku u starački dom i posjećivao je jednom tjedno do kraja njezina života 1997. godine. ¹¹⁰

Briga Dugačkog oko Grmekove majke zasigurno je produbila njihov odnos, no njihovo zajedničko sudjelovanje na znanstvenom skupu u Zadru početkom listopada 1972. dodatno ga je učvrstilo. ¹¹¹ Grmek u dva pisma spominje zajednički boravak, navodeći: »Rado se sjećam na par lijepih dana provedenih u Zadru. Bilo je upravo kako treba: ugodno i korisno«. Prvo pismo je završio s »mnogo srdačnih pozdrava i prijateljskih dobrih želja«. ¹¹²

Korespondencija iz 1970-ih i više nego jasno svjedoči da je odnos »učenika« i mentora, a kasnije ravnopravnih suradnika, prerastao u doživotno prijateljstvo ispunjeno poštovanjem i međusobnom podrškom kako u privatnom, tako i u profesionalnom životu, koji su se isprepleтали. Grmek 1978. Dugačkom šalje pozdrave »cijenjenoj gospođi te dobre želje za zdravlje i dobar razvoj Vašeg podmlatka«, čemu se priključuje njegova majka zahvaljujući na pozdravima i uzvraćajući iste. ¹¹³ Čestitke za Božić iste godine upućene su i njegovoj supruzi i djeci. ¹¹⁴ Pismo iz 1983. Grmek završava »s prijateljskim stiskom ruke«, ¹¹⁵ a 1985. uz pozdrave cijenoj gospođi šalje »poljubac djeci«. ¹¹⁶

O nastalom prijateljstvu najbolje svjedoči pismo iz 1988. u kojem Grmek oslovljava Dugačkog s »dragi prijatelju« pozdravljajući i njegovu suprugu i djecu, nadajući se da će se »ukazati prilika da vidim te narasle djake«. ¹¹⁷ Grmek je posljednji

¹⁰⁹ »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 30. III. 1973«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

¹¹⁰ Osobna sjećanja nasljednika Vladimira Dugačkoga 2. III. 2026.

¹¹¹ Grmek 1974a, 1974b.

¹¹² »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 31. X. 1972«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva; »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 30. III. 1973«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

¹¹³ »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 4. IX. 1978«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

¹¹⁴ »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 16. XII. 1978«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

¹¹⁵ »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 29. XII. 1983«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

¹¹⁶ »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 4. III. 1985«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

¹¹⁷ »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 1. X. 1988«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

boravio u Hrvatskoj u jesen 1998, a iz te godine datira i njegovo posljednje pismo sačuvano u obiteljskoj arhivi. Pri zadnjem susretu, na koji se referira u pismu, Dugački ga je podsjetio na želju, odnosno kako bi »priredio, adaptirao i djelomično ažurirao« njegove priloge o hrvatskoj medicinskoj prošlosti u obliku knjige. Nedvojbeno zainteresiran, na što je zasigurno utjecala i spoznaja o limitiranosti preostalog mu vremena, poslao je Dugačkom nacrt prve knjige, koja bi obuhvaćala razdoblje od prapovijesti do XVI. st., radnoga naslova *Ogledi o hrvatskoj medicinskoj prošlosti* s popisom svojih radova koji bi mogli biti korisni pri izradi.¹¹⁸ Na žalost, knjiga nikad nije ugledala svjetlost dana.

Dijelom po uzoru na Grmekovu autobiografiju *Život, bolesti i povijest* (2000), Dugački je 2010. objavio *Opera selecta*, izbor iz opusa svojih znanstvenih radova. Putem dvanaest objavljenih radova mogu se pratiti teme kojima se najviše bavio – medicinska periodika, institucionalizacija hrvatske medicine, biografije liječnika i njihov doprinos, medicinska leksikografija i terminologija te povijesti oftalmologije.¹¹⁹

Grmek, svjestan svoje dijagnoze i njezina ishoda, svjesno je isplanirao svoj odlazak – samostalno isključivanje ECMO uređaja.¹²⁰ Iako je je Dugački bio upoznat s dijagnozom i Grmekovim planovima, posljednji telefonski »oproštajni« razgovor u kojem Grmek, smireno i bez imalo samosažaljenja, iznosi planirani datum odlaska ostavili su ga bez riječi. Ne zna se što mu je točno Grmek govorio jer svojoj obitelji nikad nije ispričao sadržaj razgovora.¹²¹ Vjerojatno mu je rekao nešto slično onome što je i napisao u svojoj autobiografiji *Život, bolesti i povijest*: »Živio sam u različitim zemljama. Upoznao sam i cijenio mnoge iznimno vrijedne ljude, uživao sam u prirodnim i umjetničkim ljepotama, Čini mu se pretjeranim tražiti više od toga! Sa 75 godina postajem umoran od života, ali ne i od novih spoznaja, te najbiranije radosti, užitka koji ne ostavlja ni nelagodu ni osjet grizodušja.«¹²² Dugački je po tom pitanju bio jednakih stajališta. Kao i Grmek, želio je »dostojanstvenu smrt«.¹²³

Njihov odnos, koji je započeo kao odnos profesora i studenta, razvio se u dugogodišnje prijateljstvo i plodnu znanstvenu suradnju, odnosno evoluirao iz hijerarhijskoga odnosa u ravnopravni intelektualni dijalog, obilježio je važan dio intelektualne povijesti hrvatske povijesti medicine. Obojicu su oblikovali Štamparovi temelji socijalne medicine te su povijesti medicine pripisivali ne samo spoznajnu, već i odgoj-

¹¹⁸ »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 1. X. 1998«, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, Obiteljska arhiva.

¹¹⁹ Vladimir Dugački 2010.

¹²⁰ Dijanić 2023.

¹²¹ Osobna sjećanja nasljednika Vladimira Dugačkoga od 2. III. 2026.

¹²² Grmek 2000.

¹²³ Osobna sjećanja nasljednika Vladimira Dugačkoga od 2. III. 2026.

nu ulogu, prepoznajući potrebu za dekonstrukcijom dotadašnje teleološke historio-grafije koja je povijest medicine promatrala isključivo kroz prizmu napretka.¹²⁴ Pri istraživanju obojica su zastupali pristup koji kombinira temeljito poznavanje primarnih izvora, kritičku analizu povijesne građe, interdisciplinarni pristup i kontekstualizaciju medicinskih fenomena unutar širega društvenog i kulturnog okvira. Njihovo je djelovanje ostavilo neizbrisiv trag u hrvatskoj povijesti medicine, a sagledavanjem slojevitosti njihova suodnosa, kroz prizmu prijateljstva i rada, naglašava se trajna relevantnost njihovih pristupa i istraživačkih pitanja koja su otvorili. Kombinirana uloga Grmeka u Parizu i Dugačkog u Zagrebu omogućila je jedinstvenu sinergiju koja je rezultirala značajnijom međunarodnom vidljivošću hrvatske medicinske baštine.

9. Dugački kao čuvar nasljeđa

Nakon Grmekove smrti 2000. godine, Vladimir Dugački preuzeo je ulogu koju je, s obzirom na desetljeća njihove bliskosti, jedini mogao vjerodostojno obnašati – postao je glavni sistematizator i čuvar Grmekova intelektualnog nasljeđa. Kroz više od dva deset radova i članaka, Dugački nije samo popisivao Grmekove uspjehe, već je aktivno tumačio njegovu ulogu »veleposlanika« hrvatske znanosti na Zapadu. Isticao je kako je Grmek bio jedan od najistaknutijih hrvatskih znanstvenika širokoga spektra vizije, kao i da je bio jedan od vodećih i najuglednijih intelektualaca hrvatske dijas-pore u svijetu. Ujedno mu je udijelio epitet »najvećega hrvatskog medicinskog enci-klopedista«. Isticao je značaj Grmekovih djela, čak i kod onih koji nisu izraziti ljubitelji povijesti, smatrajući da je njegovo zanimanje za povijest zapravo interes za bit suvremenih problema, apostrofirajući da Grmeku strast nikad nije bila jača od argu-menata, vjerovanje ispred znanja, a specijalnost iznad univerzalnosti.¹²⁵

Mnogobrojni nekrolozi koje je Dugački posvetio Grmeku ujedno su i indirektna zahvala Grmeku, primarno na prijateljstvu, ali i na tome što je prepoznao njegova afinitet prema povijesti medicine još za studentskih dana te ga poticao i usmjeravao na tom putu. Iako su pisani stručno i objektivno, iz njih se iščitava stanovita bliskost te ih se prije može nazvati »posljednjom sintezom njihovih paralelnih svjetova« kao trajne ostavštine povijesti. Dugački je putem tih tekstova Grmeku gradió spomenik, dok je sebe ostavio u sjeni toga istog spomenika.

¹²⁴ »Medicina doživljava stalne promjene, koje ne čine nužno pogrešnima stara saznanja, nego ih relativiziraju. Liječnik koji danas – želi i mora – pratiti te promjene neophodno treba shvatiti kako se one zbivaju. Povijest medicine je važna i za etičku orijentaciju liječnika u svijetu tehnoloških i socijalnih preokreta. Držim, dakle, da je povijest medicine nužno pedagoško sredstvo i da bi pri svakom medicinskom fakultetu morao postojati zavod ili bar redovna katedra za to područje. [...] Nakon gotovo pedeset godina rada na tom području usuđujem se tvrditi da i povijest medicine doprinosi boljem razumijevanju prirode i postizavanju veće djelotvornosti u borbi protiv bolesti.« Grmek 2000.

¹²⁵ Usp. radove Vladimira Dugačkoga posvećene Grmeku u bilj. 2.

Kao što je već spomenuto, povijest medicine bila je njegova transcendentnalna ljubav, kojoj je bio u potpunosti predan i iskreno posvećen – emocionalno i vremenski. Njegovi kolege su u rijetkim, ali dragocjenim osvrtima pokušali osvijetliti i njegov vlastiti značaj. Još 1974. Stojan Knežević prepoznaje u Dugačkom »svježinu talenta i akribiju profesionalnog historičara«,¹²⁶ dok ga Ljubomir Radovančević naziva »izvanrednim pregaocem u izučavanju i očuvanju naše medicinske baštine«.¹²⁷ Ono što Dugačkog najpreciznije definira jesu riječi Mirka Jamničkog Dojmija, koji ga postavlja u izravan suodnos s Grmekom: »Gotovo nitko, izuzev velikog Mirka Dražena Grmeka, medicinski leksikografski krajolik u Hrvata nije obogatio toliko koliko je to učinio prim. Dugački. [...] Svestranost, posvećenost i marljivost, akribija, kao i preciznost izričaja, krasili su primarijusa Dugačkog kao istraživača, znanstvenika i medicinskog pisca. Književnokritičkim rječnikom kazano jedan je od najplodnijih povjesničara medicine u Hrvatskoj bio je vrstan stilski 'minimalist' koji podastire maksimum informacija na minimumu prostora. [...] Pamtit ćemo ga kao čovjeka s pedigreeom vrsnog medicinskog publicista, istraživača i znanstvenika, tihog i samozatajnog, uvijek u potrazi za tvrdim povijesnomedicinskim podatkom, nadasve radišnog, strpljivog i poticajnog«.¹²⁸ Gotovo nitko, izuzev velikog Mirka Dražena Grmeka, medicinski leksikografski krajolik u Hrvata nije obogatio toliko koliko je to učinio prim. Dugački«. Opisujući ga kao stilskog »minimalista« koji pruža maksimum informacija na minimumu prostora, Dojmi pogađa bit leksikografskoga bića Vladimira Dugačkog.

Konačno, nekrolog Vjekoslava Dorna zatvara krug, portretirajući Dugačkog kao samozatajnoga »starog borca« [uzajamni nadimak, op. a.], čiji je »bogat bibliografski opus trajan tezaurus, koji ostaje i kao spomenik njemu samom«.¹²⁹

Upravo u tom kontrastu – između Grmekove svjetske pozornice i Dugačkijeve tihe arhivske ustrajnosti – leži ključ njihova odnosa. Dugački nije bio tek promatrač Grmekova uspona; on je bio onaj koji je pazio da temelji s kojih je Grmek poletio u svijet ostanu čvrsti, sistematizirani i sačuvani za vječnost.

10. Zaključak

Odnos Mirka Dražena Grmeka i Vladimira Dugačkog nadišao je uobičajene okvire mentorstva, prerastajući u intelektualnu simbiozu koja je temeljito definirala hrvatsku povijest medicine druge polovice XX. st. Kroz četiri desetljeća njihova se surad-

¹²⁶ Knežević 1974.

¹²⁷ Radovančević 2011.

¹²⁸ Jamnicki Dojmi 2024.

¹²⁹ Dorn 2014.

nja razvijala od hijerarhijskoga odnosa učitelja i učenika do ravnopravnoga partnerstva i dubokoga, doživotnog prijateljstva. Osebujnost odnosa Grmeka i Dugačkog nije moguće razumjeti isključivo kroz njihove individualne biografije, nego kroz njihovu međusobnu interakciju koja predstavlja nedjeljivu cjelinu.

Jedan od ključnih projekata koji je obilježio njihov zajednički rad je projekt *Hrvatske medicinske bibliografije*, koji predstavlja svojevrsni vrhunac njihove zajedničke djelatnosti. *Bibliografija* je značajna jer predstavlja i njihovo jedino suautorstvo, neovisno o ostalim aspektima njihova zajedničkoga djelovanja. Dočim je Grmek osmislio koncept i metodološki okvir projekta, Dugački je bio ključna operativna snaga – onaj koji je sustavno prikupljao, verificirao i organizirao golemu količinu podataka. Ova podjela rada jasno ilustrira njihovu komplementarnost – Grmek je bio metodološki arhitekt, Dugački egzaktni istraživač. U tom kontekstu, dolazi se do značajne interpretacije – bez Dugačkog, Grmekov projekt ostao bi isključivo na razini ideje, dok bez Grmeka Dugački ne bi imao metodološki okvir koji bi usmjerio njegov rad. Analiza korespondencije dodatno potvrđuje ovu dinamiku. Pisma otkrivaju ne samo tehničke rasprave o metodologiji bibliografije nego i osobnu dimenziju odnosa – povjerenje, podršku i postupno izjednačavanje u znanstvenom statusu. Posebno je značajan segment kada Grmek Dugačkog naziva »glavnim pečalbarom« projekta, čime implicitno priznaje njegovu ključnu ulogu. Drugo važno područje njihove suradnje jest medicinska enciklopedika i leksikografija. Grmek se afirmirao kao međunarodno priznati enciklopedist i teoretičar znanosti, dok je Dugački razvio iznimno opsežan i sustavan rad na nacionalnoj razini, s tisućama napisanih leksikografskih natuknica.

Razlika u pristupu ovdje postaje još izraženija – Grmek je djelovao kao globalni intelektualac, uključen u međunarodne znanstvene tokove, dok je Dugački preuzeo ulogu čuvara nacionalne medicinske baštine. Njegov rad na leksikonima, enciklopedijama i terminologiji predstavlja svojevrsni arhivski temelj hrvatske povijesti medicine. Pritom posebno dolazi do izražaja disproporciju u percepciji njihovih doprinosa, naročito izražena nakon njihove smrti – dok je Grmek bio međunarodno afirmiran, Dugački je ostao nedovoljno valoriziran unutar nacionalnoga konteksta, unatoč kvantitativno i kvalitativno impresivnom opusu.

Komparativnom analizom njihovih metodoloških pristupa utvrđena je njihova znatna različitost. Grmek se pozicionirao kao teoretičar i inovator, inspiriran školom Annales, koja povijest medicine promatra kroz strukture, mentalitete i dugotrajne procese. Njegove novotvorenice poput patocenoze ili memoricida pokazuju sklonost konceptualnom i interdisciplinarnom razmišljanju. Nasuprot tome, Dugački je ostao vjeran empirističkoj tradiciji, fokusirajući se na prikupljanje i sistematizaciju podataka, biografije liječnika i institucionalnu povijest medicine. Njegov rad karakterizira pedantnost, sistematičnost i usmjerenost na konkretne izvore.

Navedene različitosti nisu iznesene kao suprotnost, već kao usklađenost: Grmek je nudio interpretativni okvir, dok je Dugački osiguravao egzaktnu podlogu. Upravo su te različitosti nadopunjavale i obogaćivale njihovu suradnju, dok je oprečnost njihova metodološkog pristupa omogućavala šire i kompleksnije razumijevanje povijesti medicine.

Obojica su pokazivala snažan interes za očuvanje i valorizaciju hrvatske medicinske baštine, ali na različite načine. Grmek je nastojao integrirati hrvatsku medicinsku povijest u međunarodni kontekst, dok je Dugački sustavno radio na njenom dokumentiranju i očuvanju unutar nacionalnoga okvira.

Grmek i Dugački nisu bili samo istraživači prošlosti, već njezini aktivni graditelji, pretvarajući zaboravljenu baštinu u živu supstancu nacionalnoga identiteta. Njihov zajednički značaj stoga nadilazi puki zbroj njihovih bibliografija te predstavlja kontinuitet i metodološki okvir bez kojeg bi suvremena hrvatska medicinska misao bila znatno siromašnija. Korelacija poput njihove svjedočanstvo je da individualni interesi i intelektualni potencijali mogu rezultirati značajnim znanstvenim doprinosima.

Analiza njihove komunikacije i zajedničkoga djelovanja razotkriva model suradnje koji je danas gotovo nestao – model temeljen na apsolutnom povjerenju, uvažavanju različitih perspektiva i sposobnosti da se osobni interesi podrede zajedničkom znanstvenom cilju. Grmekov vizionarski, globalni pristup povijesti medicine kao evoluciji ideja pronašao je svoj neophodni korektiv i dopunu u akribiji, preciznosti i predanosti arhivima Vladimira Dugačkog. Upravo time ovaj rad pokazuje da odnos Mirka Dražena Grmeka i Vladimira Dugačkog nije moguće svesti na uobičajeni okvir mentorstva i profesionalne suradnje, već ga je potrebno promatrati kao dinamičan i dugotrajan intelektualni odnos koji je oblikovao razvoj hrvatske povijesti medicine. Njihova međusobna interakcija, utemeljena na povjerenju, razmjeni ideja i kontinuiranoj suradnji, rezultirala je specifičnim modelom znanstvenoga djelovanja u kojem se teorijska inovativnost i znanstvena preciznost ne isključuju, nego upotpunjuju.

Usporedna analiza njihovih samostalnih radova i zajedničkoga djelovanja potvrđuje da je Grmek svojim interdisciplinarnim pristupom i epistemološkim inovacijama postavio teorijski okvir suvremene povijesti medicine, dok je Dugački svojim sustavnim istraživačkim radom, leksikografijom i bibliografijom osigurao njezinu čvrstu dokumentarnu i nacionalnu osnovu. Njihov odnos uobličen u homogenu cjelinu omogućio je razvoj interpretativnoga modela koji povezuje globalne znanstvene tokove s nacionalnom medicinskom baštinom. Istodobno je ta integracija različitosti – Grmekove širine i dubine Dugačkoga – dovela do inovativnih rješenja i spoznaja utemeljenih u hrvatskoj enciklopedici, leksikografiji i terminologiji, koje i danas čine polazišnu osnovu istraživanja povijesti medicine. Stoga se njihov odnos može proma-

trati ne samo kao osobna i profesionalna povezanost dvojice mislilaca nego i kao model razvoja te medicinske grane koji pokazuje nužnost povezivanja teorijskih koncepta i empirijskih istraživanja.

Njihov je odnos bio utemeljen ne samo na zajedničkim intelektualnim interesima, već i na dubokom međusobnom poštovanju i prijateljstvu, oplemenjenim bogatstvom različitosti, iznimnom stručnosti, kreativnosti, objektivnosti, preciznosti te predanosti sustavnom istraživanju povijesti medicine. Koncept razvoj njihova odnosa, od mentorstva do prijateljstva, vrijednost je koja nije samo akademska, već duboko ljudska. Podsjeća da su humanost, altruizam i empatija neraskidivi dio medicine, kao što je i njezina povijest.

Značajno su obogatili nacionalnu, ali i širu europsku povijest medicine i pridonijeli njezinu razumijevanju, ključnom za oblikovanje suvremene medicinske misli, odnosno za razumijevanje razvoja društva u cjelini. U tom smislu, njihovo nasljeđe ostaje trajno upisano u temelje hrvatske, ali i europske povijesti medicine, koja poput mosta povezuje prošlost i sadašnjost.

Mirko Dražen Grmek i Vladimir Dugački predstavljaju dva stupa na kojima počiva suvremena hrvatska povijest medicine, okosnicu koje su postavili svojim istraživanjima, institucionalizacijom, zalaganjem za stručnom naobrazbom i promicanjem hrvatske medicinske baštine u nacionalnim i međunarodnim okvirima. Stoga ovaj rad nije samo odavanje počasti njihovoj ostavštini, već i poticaj novim generacijama da u njihovu suodnosu pronađu inspiraciju za vlastitim traganjima – na granici između »arhitekture misli« i »čuvanja sjećanja«. Upravo u tom međuprostoru, primjena modela usporedne biografije omogućuje iskorak iz tradicionalnih historiografskih okvira. Osebnost odnosa Grmeka i Dugačkog nije moguće razumjeti isključivo kroz njihove individualne putanje, već kroz njihovu neprestanu interakciju koja predstavlja nedjeljivu cjelinu.

Ovaj pristup razotkriva dinamični dijalog između epistemološke širine i akribične dubine, u kojem se Grmekova potraga za ontološkim strukturama znanosti (poput patocenoze) organski stapa s radom Dugačkoga na imanentnoj, dokumentarnoj osnovi nacionalne baštine. Pritom njihova korespondencija prestaje biti tek praćeci materijal i postaje prvorazredni izvor koji autentično svjedoči o prožimanju profesionalne vizije i dubokoga prijateljstva. Time rad nudi novi okvir za istraživanje intelektualnih simbioza, pokazujući da se razvoj znanstvene misli ne odvija u izoliranim monolozima, već u neraskidivom povezivanju nacionalnoga identiteta i univerzalnih znanstvenih tijekova.

IZVORI

- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Indeks Medicinskoga fakulteta u Zagrebu 19. IX. 1957«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Vladimir Dugački. Životopis [s. a.]«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Vijeće Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Dugački, Vladimiru 15. IX. 1959, 15. I. 1960, 1. XI. 1960, 17. XI. 1961, 1. V. 1962, 14. XII. 1962, 15. II. 1963, 12. XII. 1963.«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Diploma o stečenoj visokoj stručnoj spremi VII/1 stupnja 29. II. 1964. Medicinskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ovjerena preslika od 24. VII. 1987.«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Obavijest Zbora liječnika Hrvatske od 13. IV. 1965.«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Ugovor između Instituta za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU u Zagrebu i Dugački, Vladimiru, od 23. VII. 1966.«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Ugovor o djelu zaključen između Instituta za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU i Dugački, Vladimiru, dipl. liječnika od 1. II. 1967.«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Vlastoručno ispisan radni staž«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Vojna knjižica JNA«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Prim. dr. Vladimir Dugački. Životopis [1989]«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Molba Vladimira Dugačkog povodom natječaja za specijalista-oftalmologa [s. a.]«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Vladimira Dugačkog Mirku Draženu Grmeku [s. a.]«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Obavijest o objavljivanju VI. sv. drugoga izdanja *Medicinske enciklopedije* 1. XII. 1970«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Upitnik za predlaganje odličja HLZ 18. X. 2007«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Poslijediplomski studij iz oftalmologije«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Zapisnik sa sastanka 13. sjednice Odbora Očne klinike 19. IV. 1970«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Diploma začasnog člana Hrvatskog liječničkog zbora 23. veljače 2008«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Vladimira Dugačkog Mirku Draženu Grmeku 16. IV. 1966«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 3. I. 1972«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 26. V. 1972«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 31. X. 1972«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 30. III. 1973«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 4. IX. 1978«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 16. XII. 1978«.

- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 29. XII. 1983«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 4. III. 1985«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom 1. X. 1988«.
- Obiteljska arhiva, Osobni dosje Vladimira Dugačkog, »Pismo Mirka Dražena Grmeka Vladimiru Dugačkom X. 1990.«.
- Obiteljska arhiva, »Vladimir Dugački. Građa za Hrvatsku medicinsku bibliografiju«.

LITERATURA

- Bekavac Basić, Ivan. 2000. »Mirko Dražen Grmek (1924.–2000.)«, *Hrvatsko zagorje*, 6 (10), 145–148.
- Belicza, Biserka, Orlić, Dubravko. 2004. Hrvatski liječnički zbor. Predsjednici od 1874. do 2004., Zagreb: KRATIS.
- Bragazzi, Nicola Luigi, Lehr, Thorsten. 2024. »Big Epidemiology. The Birth, Life, Death, and Resurgence of Diseases on a Global Timescale«, *Epidemiologia*, 5(4), 669–691.
- Carevski, Klara. 2023. *Povijest i povijest književnosti. Pojam mentaliteta i recepcija škole Anala* (diplomski rad), Zagreb: Filozofski fakultet.
- Dembitz, Vilma. 2011. »Popis članova uredništva časopisa Medicinar«, *Medicinar*, 53(1), 6–8.
- Dijanić, Melanija. 2023. *Eutanazija u kontekstu zaštite ljudskih prava* (specijalistički završni rad), Zagreb: Veleučilište s pravom javnosti Baltazar Zaprešić.
- Dorn, Vjekoslav. 2014. »Prim. dr. Vladimir Dugački (26 February 1939 – 11 March 2014)«, *Acta medico-historica Adriatica*, 12(2), 219.
- Dugački, Vladimir. 1961. »Giambattista Morgagni, začetnik znanstvene patološke anatomije (povodom 200-godišnjice njegova kapitalnog djela)«, *Medicinar*, 12(7/8), 3–19.
- Dugački, Vladimir. 1963. »Mitologija u medicinskoj terminologiji«, *Liječnički vjesnik*, 85(6), 649–658.
- Dugački, Vladimir. 1967. »O pravilnom pisanju dijagnoza«, *Liječnički vjesnik*, 87(2), 184–186.
- Dugački, Vladimir. 1968. »Pet godina žestokih borbi za otvaranje Medicinskog fakulteta u Zagrebu (1886–1891)«, *Liječnički vjesnik*, 90(12), 1239–1285.
- Dugački, Vladimir. 1971. »M. D. Grmek, Hrvatska medicinska bibliografija, dio I, sv. II Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1970. 8° 322 str.«, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 17(3/4), 225–226.
- Dugački, Vladimir. 1972. »Pregled rada na medicinskim bibliografijama u Hrvatskoj«, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 28(1/2), 71–84.
- Dugački, Vladimir. 1974a. »Građa za bibliografiju Zbora liječnika Hrvatske«, *Liječnički vjesnik*, 96(2), 92–97.
- Dugački, Vladimir. 1974b. »Federik Grisogono i kužne bolesti«, u: Žarko Dadić (ur.), *Zbornik radova o Federiku Grisogonu zadarskom učenjaku (1472–1538)*, Zadar–Zagreb, Filozofski fakultet–Institut za povijest znanosti, str. 113–122.
- Dugački, Vladimir. 1976. »Pismo uredniku. Predavanja o deontologiji na Medicinskom fakultetu«, *Liječnički vjesnik*, 98(5), 269.
- Dugački, Vladimir, Posinovec, Jasminka. 1977. »Udžbenici i skripta«, u: *60 godina Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1917–1977)*, Zagreb: Medicinski fakultet, 45–127.

- Dugački, Vladimir. 1979. »Lika početkom našeg stoljeća u svjetlu zdravstvene statistike«, u: Vladimir Muljević (ur.), *Udio Like u znanosti i privredi, zbornik radova II znanstvenog simpozija, Gospić 6–7. VII. 1979*, Gospić: Istraživački centra Nikola Tesla, 177–185.
- Dugački, Vladimir. 1980a. »Allegretti, Nikša«, *Enciklopedija Jugoslavije*, II. izdanje, 1. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 113–114.
- Dugački, Vladimir. 1980b. »Rad na hrvatskoj medicinskoj terminologiji u 19. stoljeću«, u: Žarko Dadić (ur.), *Prirodne znanosti u Hrvatskoj u XIX. stoljeću, zbornik radova Drugog simpozija iz povijesti znanosti*, Zagreb: Hrvatsko prirodoslovno društvo, 253–258.
- Dugački, Vladimir, Dorn, Vjekoslav. 1981. »Jugoslovenska bibliografija o strabizmu i slabovidnosti«, II, 1959–1981, *Medica Jadertina*, 13(3/4), 495–505.
- Dugački, Vladimir. 1982. »Mitološki elementi u medicinskom nazivlju«, *Naše novine*, 5(38), 10.
- Dugački, Vladimir. 1983a. »Zdravstvena tradicija na Petrovoj gori«, *Naše novine*, 6(50), 1.
- Dugački, Vladimir. 1983b. »Baglivi, Đuro (Giorgio, Baglivus Armenius Georgius)«, *Hrvatski biografski leksikon*, 1. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 342–344.
- Dugački, Vladimir. 1986. »Medicinska enciklopedija. Drugi dopunski svezak, Jugoslavenski leksikografski zavod 'Miroslav Krleža', Zagreb 1986, 768 stranica, cijena 8000 d.«, *Liječnički vjesnik*, 108(10), 52.
- Dugački, Vladimir. 1987a. »Etimologija termina katarakta«, *Naše novine*, 10(95), 9.
- Dugački, Vladimir. 1987b. »O etimologiji termina pupilla«, *Naše novine*, 10(91), 11.
- Dugački, Vladimir. 1988a. »O etimologiji termina sifilis«, *Naše novine*, 11(97), 15.
- Dugački, Vladimir. 1988b. »Zdravstvene ustanove u Dubrovniku tijekom stoljeća«, *Naše novine*, 11(101), 9.
- Dugački, Vladimir. 1990a. »Razvoj hrvatske medicinske enciklopedistike i leksikografije. Uz 40. obljetnicu Jugoslavenskog leksikografskog zavoda Miroslav Krleža«, *Naše novine*, 13(121), 11.
- Dugački, Vladimir. 1990b. »Starije hrvatsko okulističko nazivlje, zbornik radova sa hrvatskih oftalmoloških sastanaka 1990«, *Acta medicorum*, 16, 16–19.
- Dugački, Vladimir. 1991a. »Čari medicinskog nazivlja«, *Naše novine*, 14(125), 9.
- Dugački, Vladimir. 1991b. »Čari medicinskog nazivlja«, *Narodni zdravstveni list*, 32[33](382/383), 3–4.
- Dugački, Vladimir. 1991c. »Razvoj medicinske enciklopedistike u Hrvatskoj«, *Radovi Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, Razdio za leksikografiju, enciklopediku i informatiku*, 1(1), 177–182.
- Dugački, Vladimir. 1991d. »Medicinsko nazivlje u rječniku dubrovačkog leksikografa Joakima Stullija«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 29, 253–257.
- Dugački, Vladimir. 1992a. »Santorio Santorio«, *Medicinski leksikon*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 786.
- Dugački, Vladimir. 1992b. »Baglivi, Đuro Armeno«, *Medicinski leksikon*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 90–91.
- Dugački, Vladimir. 1992c. »Morgagni, Giovanni Battista«, *Medicinski leksikon*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 557.
- Dugački, Vladimir. 1993. »Prvi hrvatski medicinski rječnik dr. Ivana Dežmana (prigodom 125. obljetnice objavljivanja)«, *Liječnički vjesnik*, 115(7/8), 252–254.
- Dugački, Vladimir. 1995. »Dr. Jozo Arambašin – medicinski terminolog i zdravstveni prosvjetitelj. Prigodom 50. obljetnice smrti«, *Hrvatska obzorja*, 3(2), 409–412.
- Dugački, Vladimir. 1997a. »Medicina u Ujevićevoj Hrvatskoj enciklopediji«, *Radovi Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, Razdio za leksikografiju, enciklopediku i informatiku*, 6(4), 39–44.

- Dugački, Vladimir. 1997b. »Rad akademika Ante Šercera na području enciklopedistike«, u: Ivo Padovan (ur.), *Život i djela Ante Šercera*, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 238–244.
- Dugački, Vladimir. 1998. »Prof. dr. Mirko Dražen Grmek – počasni doktor najstarijega europskog sveučilišta«, *Liječničke novine*, 26(142), 50.
- Dugački, Vladimir. 1999. »Baglivi, Đuro«, *Hrvatska enciklopedija*, 1. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 542.
- Dugački, Vladimir. 2000a. »In memoriam – Mirko Dražen Grmek. Najistaknutiji hrvatski medicinski enciklopedist (1924.–2000.)«, *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža. Razdio za leksikografiju, enciklopediku i informatiku*, 9, 225–232.
- Dugački, Vladimir. 2000b. »Prof. dr. sc. Mirko Dražen Grmek (9. I. 1924. – 6. 3. 2000.)«, *Liječnički vjesnik*, 122(1/2), 43–45.
- Dugački, Vladimir. 2000c. »Professor Mirko Dražen Grmek, M.D., Ph.D. (1924–2000)«, *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, 51(1), 63–64.
- Dugački, Vladimir. 2000d. »Professor Mirko Dražen Grmek, MD, PhD, a scientist of worldwide reputation (1924–2000)«, *Acta medica Croatica*, 54(2), 93.
- Dugački, Vladimir. 2000e. »Professor Mirko Dražen Grmek, M.D., Ph.D. A scientist of worldwide reputation«, *Acta pharmaceutica*, 50(2), 167–169.
- Dugački, Vladimir. 2000f. »Prof. dr. Mirko Dražen Grmek (9. siječnja 1924., Krapina – 6. ožujka 2000., Pariz). Znanstvenik svjetskog ugleda«, *Štarnji list*, 3(681), 35.
- Dugački, Vladimir. 2000g. »In memoriam. Prof. dr. sc. Mirko Dražen Grmek, 9. I. 1924. – 6. 3. 2000.«, *Medicus*, 9, 137.
- Dugački, Vladimir. 2000h. »Medical Terms in the 'Dizionario' by Ardelio Della Bella«, u: Valentin Požaić (ur.), *Jesuits among the Croats, proceedings of the international symposium Jesuits in the Religious, Scientific and Cultural Life among the Croats* (October 8–11, 1990) (ed. V. Požaić), Zagreb–Vienna: Croatian Historical Institute–Institute of Philosophy and Theology, S. J., 414.
- Dugački, Vladimir. 2001a. »Prof. dr. sc. Mirko Dražen Grmek«, *mef. hr*, 20(1), 41–42.
- Dugački, Vladimir. 2001b. »Znanstveni skup o medicinskoj leksikografiji i periodici«, *Liječničke novine*, 1(1), 23.
- Dugački, Vladimir. 2001c. »Terminologija. Nastojte održati ovu rubriku«, *Liječničke novine*, 28(159), 59.
- Dugački, Vladimir. 2001d. »Hrvatsko medicinsko nazivlje u Dikcionaru Fausta Vrančića«, u: Vilijam Lakić (ur.), *Zbornik o Faustu Vrančiću*, Šibenik: Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić«, 23–29.
- Dugački, Vladimir. 2001e. »Strah od pridjeva 'hrvatski'«, *Liječničke novine*, 28(160), 19.
- Dugački, Vladimir. 2001f. »Muzej za povijest zdravstva u Hrvatskoj«, *Liječnički vjesnik*, 123(1/2), 37–38.
- Dugački, Vladimir. 2003a. »Grmek, Mirko Dražen«, u: Ivan Kosić (ur.), *Hrvati predavači na inozemnim (sve)učilištima*, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 121–122.
- Dugački, Vladimir. 2003b. »Santorio Santorio«, u: Ivan Kosić (ur.), *Hrvati predavači na inozemnim (sve)učilištima*, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 88–89.
- Dugački, Vladimir. 2003c. »Baglivi, Đuro«, u: Ivan Kosić (ur.), *Hrvati predavači na inozemnim (sve)učilištima*, Zagreb: Filozofski fakultet, 91.
- Dugački, Vladimir. 2004. »I povijest medicine je znanost«, *Liječničke novine*, 4(28), 73.
- Dugački, Vladimir. 2005a. »Baglivi (Armeno), Đuro«, *Enciklopedija, opća i nacionalna u 20 knjiga*, 2. Zagreb: Večernji list, 124.
- Dugački, Vladimir. 2005b. »Belostenčev Gazophylacium (1740.) kao zdravstveni savjetnik i izvor hrvatskoga medicinskog nazivlja«, *Gazophylacium*, 10(1/2), 175–184.
- Dugački, Vladimir. 2006. »Medicina i zdravstvo u sjevernoj Hrvatskoj Blaškovićeve doba«, *Gazophylacium*, 11(3/4), 99–107.

- Dugački, Vladimir. 2007a. »Zdravstvo u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u dopreporodno doba«, *Gazophylacium*, 12(3/4), 105–114.
- Dugački, Vladimir. 2007b. »Santorio Santorio«, *Hrvatska enciklopedija*, 9. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 584.
- Dugački, Vladimir. 2007c. »Život i djelo M. D. Grmeka«, u: Marko Pečina, Stella Fatović-Ferenčić (ur.), *Klio u medicinskoj praksi. Radovi posvećeni prof. dr. sc. Mirku Draženu Grmeku, dopisnom članu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 129–172.
- Dugački, Vladimir. 2007d. »Habelićev dikcionar (1670) kao izvor hrvatskoga medicinskog nazivlja, *Studia lexicographica*, 1(1), 53–59.
- Dugački, Vladimir. 2009. Habelićev Dikcionar (1670.) kao izvor hrvatskoga medicinskog nazivlja«, u: Katja Matković Mikulčić (ur.), *Znanstveni skup o furju Habeliću – 400. obljetnica rođenja furja Habelića (1609.–1678.), referati sa Znanstvenog skupa održanog 17. travnja 2009. u Velikoj Gorici*, Velika Gorica: Gradska knjižnica Velika Gorica, 157–162.
- Dugački, Vladimir. 2010. *Opera selecta*, Rijeka: Hrvatsko znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture–Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Dugački, Vladimir. 2012a. »Mirko Dražen Grmek – značajan hrvatski medicinski enciklopedist«, u: Yvonne Vrhovac (ur.), *Mirko Dražen Grmek, liječnik, znanstvenik i kozmopolit*, Zagreb: FF Press, 11–15.
- Dugački, Vladimir, Krznarić, Željko. 2024. *Hrvatski liječnički zbor. 140 godina – od 1874. do 2014.*, Zagreb: Hrvatski liječnički zbor.
- Dugački, Vlatka. 2012b. »Bibliografija radova Vladimira Dugačkoga (1961–2013)«, *Studia lexicographica*, 6–12(10/11), 67–304.
- Dugački, Vlatka. 2013. »Bibliografija radova Vladimira Dugačkoga (1961–2013) (dodatak)«, *Studia lexicographica*, 7–1(12), 267–269.
- Dugački, Vlatka, Regan, Krešimir. 2019. »Povijest zdravstvene skrbi i razvoja zdravstvenih ustanova na hrvatskom prostoru«, *Studia lexicographica*, 13(25), 35–74.
- Fatović-Ferenčić, Stella, Buklijaš, Tatjana. 2000. »Mirko Drazen Grmek, »The genesis of scientific fact and archaeology of disease«, 1–10.
- Fatović-Ferenčić, Stella. 2000. »In memoriam. Mirko Drazen Grmek (1924–2000)«, *Collegium anthropologicum*, 24(1), 257.
- Fatović-Ferenčić, Stella. 2014a. »Prim. dr. Vladimir Dugački (26. 2. 1939. – 11. 3. 2014)«, *Liječnički vjesnik*, 136(3/4), 113.
- Fatović-Ferenčić, Stella. 2014b. »In memoriam. Prim. dr. Vladimir Dugački, dr. med. (1939–2014)«, *Zdravniški vestnik*, 83(4) 2, 112–113.
- Fatović-Ferenčić, Stella, Tahirović, Husref. 2015. »Osnivanje Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj 1944. godine i uloga njegova prvog kustosa Stanka Sielskog«, *Liječnički vjesnik*, 137(11/12), 377–375.
- Fiolić, Marta, Lovrić, Marko. 2020. »Mirko Dražen Grmek i škola Annales«, u: Damir Agičić, Hrvoje Petrić, Filip Šimetin Šegvić (ur.), *Zbornik Drage Roksandića*, Zagreb: FF Press, 1073–1080.
- Grmek, Mirko Dražen. 1946–47a. »Santorio Santorio – začetnik eksperimentalne medicine«, *Medicinar*, 1, 181–189.
- Grmek, Mirko Dražen. 1946–47b. »Gjuro Armeno Bagliv«, *Medicinar*, 1, 39–42.
- Grmek, Mirko Dražen. 1949. »Lik šibenskog liječnika Marka iz XV. stoljeća (In memoriam prof. dr. Luj Thaller)«, *Liječnički vjesnik*, 71(9/10), 352–353.
- Grmek, Mirko Dražen. 1952. *Santorio Santorio i njegovi aparati i instrumenti*, Zagreb: Institut za medicinska istraživanja Jugoslavenske akademije.

- Grmek, Mirko Dražen, Dujmušić, Stanko. 1954. *Iz Hrvatske medicinske prošlosti. Spomen knjiga Zbora liječnika Hrvatske*, Zagreb: Zbor liječnika Hrvatske.
- Grmek, Mirko Dražen. 1956. »Osservazioni sulla vita, opera ed importanza storica di Giorgio Baglivi«, *Atti del XIV Congresso Internazionale di Storia della Medicina* (Roma – Salerno, 1954), sv. I, Roma, 423–435.
- Grmek, Mirko Dražen. 1957. »Životni put dubrovačkog liječnika Gjura Baglivija«, *Liječnički vjesnik*, 79(9/10), 599–624.
- Grmek, Mirko Dražen. 1961a. »Medicinsko-kirurška škola u Zadru 1806-1811«, *Rad JAZU*, knj. 323, 5–64.
- Grmek, Mirko Dražen. 1961b. *Uvod u medicinu*, Beograd–Zagreb: Medicinska knjiga, 1961, V–VI.
- Grmek, Mirko Dražen. 1962. »Proučavanje i nastava historije medicine u Jugoslaviji«, *Liječnički vjesnik*, 84(5), 5–21.
- Grmek, Mirko Dražen. 1968. »O stručnoj naobrazbi liječnika u Hrvatskoj do početka XVIII stoljeća«, *Liječnički vjesnik*, 90(12), 1221–1238.
- Grmek, Mirko Dražen. 1969. »Préliminaires d'une étude historique des maladies«, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, 24(6), 1473–1483.
- Grmek, Mirko Dražen. 1974a. »Životna staza zadarskog učenjaka Federika Grisogona«, u: Žarko Dadić (ur.), *Zbornik radova o Federiku Grisogonu zadarskom učenjaku (1472–1538)*, Zadar–Zagreb, Filozofski fakultet–Institut za povijest znanosti, 55–70.
- Grmek, Mirko Dražen (gl. ur.). 1974b. »Dopunski svezak«, *Medicinska enciklopedija*, Zagreb: Jugoslaven-ski leksikografski zavod.
- Grmek, Mirko Dražen, Dugački, Vladimir. 1984. *Hrvatska medicinska bibliografija. Opis tiskanih knjiga i članaka iz područja humane i veterinarske medicine i farmacije, koji se odnose na Hrvatsku*, dio I, sv. III (1919–1940). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za medicinske znanosti, 5.
- Grmek, Mirko Dražen. 1980. »Le concept d'infection dans l'Antiquité et au Moyen Age, les anciennes mesures sociales contre les maladies contagieuses et la fondation de la première quarantaine à Dubrovnik (1377)«, *Rad JAZU*, knj. 384, 9–55.
- Grmek, Mirko Dražen. 1985. »Arhivski podaci o doktorskoj promociji zadarskog učenjaka Federika Grisogona«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 11, 97–100.
- Grmek, Mirko Dražen. 1986. »Morgagni e la scuola anatomo-clinica di Parigi«, u: *De sedibus et causis. Morgagni nel centenario* (ur. V. Cappelletti, F. di Trocchio), Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, 173–184.
- Grmek, Mirko Dražen. 1991a. *Povijest side. Počeci, širenje i uzroci jedne epidemijske bolesti naših dana*, Zagreb: Globus.
- Grmek, Mirko Dražen. 1991b. »Un 'mémoricide'«, *Le Figaro*, 1991, 19. XII.
- Grmek, Mirko Dražen. 1991c. »Bagliviana. Catalogo delle pubblicazioni di Giorgio Baglivi e saggio di bibliografia sulla sua vita, opera ed importanza storica«, u: Guido Cimino, Ubaldo Sanzo i Gabriella Sava (ur.), *Il nucleo filosofico della scienza*, Galatina (Lecce): Congedo Editore, 112–139.
- Grmek, Mirko Dražen. 1991d. »La vita e l'opera di Giorgio Baglivi, medico raguseo e leccese (1668–1707)«, u: Guido Cimino, Ubaldo Sanzo i Gabriella Sava (ur.), *Il nucleo filosofico della scienza*, Galatina (Lecce): Congedo Editore, 93–111.
- Grmek, Mirko Dražen. 1991e. »Bagliviana. Catalogo delle pubblicazioni di Giorgio Baglivi e saggio di bibliografia sulla sua vita, opera ed importanza storica«, u: Guido Cimino, Ubaldo Sanzo i Gabriella Sava (ur.), *Il nucleo filosofico della scienza*, Galatina (Lecce): Congedo Editore, 112–139.
- Grmek, Mirko Dražen. 1992a. »Dubrovčanin Gjuro Baglivi i liječenje rana u Hrvatskoj«, *Dubrovnik*, 3, 125–129.

- Grmek, Mirko Dražen. 1992b. »Medicina i ljekarništvo u negdašnjoj Dubrovačkoj Republici«, *Dubrovnik*, n. s., 3, 2/3, 325–331.
- Grmek, Mirko Dražen, Gjidara, Marc, Štimac, Neven. 1993. *Etničko čišćenje. Povijesni dokumenti o jednoj srpskoj ideologiji*, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1993.
- Grmek, Mirko Dražen. 1997. »Život, djela i povijesno značenje Gjure Baglivija«, u: G. Baglivi, *De fibra motrice et morbosa. O zdravom i bolesnom motoričkom vlaknu*, Zagreb: Prometej–Medicinski fakultet, 358–425.
- Grmek, Mirko Dražen, Danielle Gourevitch. 1998. *Les maladies dans l'art antique*, Paris, Fayard.
- Grmek, Mirko Dražen. 2000. *Život, bolesti i povijest. Teze i razmišljanja*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 50–51.
- Grmek, Mirko Dražen. 2019. »A memoricide«, in: Pierre-Olivier Méthot (ed.), *Pathological Realities. Essays on Disease, Experiments, and History*, New York: Fordham University Press, 157–158.
- Jamnicki Dojmi, Mirko. 2000a. »In memoriam Prof. dr. sc. Mirko Dražen Grmek«, *Medica Jadertina*, 30, 129–136.
- Jamnicki Dojmi, Mirko. 2000b. »In memoriam Prof. dr. sc. Mirko Dražen Grmek«, *Elija*, 3(5), 73–83.
- Jamnicki Dojmi, Mirko. 2014. »Prim. dr. Vladimir Dugački (26.II 1939. – 11. III 2014.)«, *Medica Jadertina*, 44(1/2), 67–68.
- Jeszke, Jaromir. 2023. »Konceptja 'patocenozy' a naukowe struktury narracji o pandemii COVID-19. Doświadczenia i perspektywy«, *Modern medicine*, 29, 2, (2023), str. 29–41.
- Knežević, Stojan. 1974. »Zlatni broj Liječničkog vjesnika posvećen stotoj obljetnici Zbora liječnika Hrvatske«, *Liječnički vjesnik*, 96(2), 67–68.
- Krtalić, Branimir, Čuljak, Martina. 2017. »Povijest časopisa Medicinar«, *mef.hr*, 36(2), 58–61.
- Padovan, Ivo (gl. ur.). 1986. »Drugi dopunski svezak«, *Medicinska enciklopedija*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«.
- Pavišić, Zvonimir, Dugački, Vladimir. 1980. »Značenje znanstvenog, stručnog i nastavnog rada prof. dr. Alberta Botterija za razvoj oftalmologije u Jugoslaviji«, *Liječnički vjesnik*, 102(1), 43–47.
- Pećina, Marko, Fatović-Ferenčić, Stella (ur.). 2007. *Klio u medicinskoj praksi. Radovi posvećeni prof. dr. sc. Mirku Draženu Grmeku, dopisnom članu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Pećina, Marko. 2025. »Moj profesor Mirko Dražen Grmek (1924. – 2000.)«, *mef.hr*, 44(1), 113–114.
- Petković, Tomislav. 2001. »Mirko Dražen Grmek i njegov model povijesti i filozofije znanosti. Plenarna sjednica posvećena djelu i životu Mirka Dražena Grmeka na 21. međunarodnome kongresu o povijesti znanosti (México City, 8. – 14. srpnja 2001.)«, *Hrvatsko zagorje*, 7 (2), 117–122.
- Radovančević Ljubomir. 2011. »Vladimir Dugački. Opera selecta«, *Acta medico-historica Adriatica*, 9(1), 145–147.
- Schiffler, Ljerka. 2001. »In memoriam. Mirko Dražen Grmek (1924–2000)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 27–1/2(53/54), 513.
- Stopfer, Irena. 2011. »Hrvatsko-francuski dodiri«, *Amac universitatis zagrabienensis*, 13(18), 13.
- Šanjek, Franjo (ur.). 2011. »Razred za medicinske znanosti«, u: *150 godina Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 1861.–2011.*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 135–147.
- Škrobonja, Ante. 2003. »In memoriam Mirko Dražen Grmek (1924. – 2000.)«, *Acta medico-historica Adriatica*, 1(1), 97–102.
- Šoda, Lucija. 2013. »Oftalmološka zbirka Tifološkog muzeja od akvizicije do prezentacije«, *Informatica museologica*, 43(1/4), 132–136.
- Thaller, Lujo. 1931. »Zadaće historije medicine našega narodnoga teritorija«, *Liječnički vjesnik*, 53(4), 446–451.

- Vijesti. 1995. »103. godišnja skupština Hrvatskoga liječničkog zbora. Zagreb, 25. veljače 1995.«, *Liječnički vjesnik*, 117(3/4), 109–116.
- Vrhovac, Yvonne. 2012. *Mirko Dražen Grmek, liječnik, znanstvenik i kozmopolit*, Zagreb: FF Press.
- Vučak, Ivica. 2000. »In memoriam Mirko Drazen Grmek (1924–2000)«, *Croatian medical journal*, 41(2), 213.
- Vučak, Ivica. 2014. »In memoriam. Vladimir Dugački (1839–2014)«, *Liječničke novine*, 14(128), 80.
- Vučak, Ivica. 2015. »O spomen-knjizi Komore«, *Liječničke novine*, 5(139), 19.
- Vučak, Ivica i sur. 2015. *Hrvatska liječnička komora 2005. – 2015.*, Zagreb: Hrvatska liječnička komora, 224.
- Vučak, Ivica. 2024. »Mirko Dražen Grmek, 9. siječnja 1924. – 9. siječnja 2024. Uz stotu obljetnicu rođenja«, *Liječničke novine*, 24(228), 71–73.
- Zović, Valentina. 2014. »Mirko Dražen Grmek – otac hrvatske povijesti medicine«, *Rostra*, 6(6), 184.

MREŽNI IZVORI

- Dugački, Vladimir, »Mirko Dražen Grmek«, *Hrvatski biografski leksikon*. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/grmek-mirko-drazen> (pristupljeno 26. II. 2026).
- Kučinić, Diana, »Vladimir Dugački – oftalmolog i istraživač povijesti hrvatske medicine«, *Zagreb – moj grad*, <https://zagrebmojgrad.hr/vladimir-dugacki-ofthalmolog-i-istrazivac-povijesti-hrvatske-medicine> (pristupljeno 26. II. 2026).
- Spomenička zbirka M. D. Grmeka. <https://knjiznica.hazu.hr/2013/06/02/spomenicka-zbirka-m-d-grmeka/> (pristupljeno 28. II. 2026).
- R., »Vladimir Dugački«, *Hrvatski biografski leksikon*. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/dugacki-vladimir> (pristupljeno 26. II. 2026).

MIRKO DRAŽEN GRMEK AND VLADIMIR DUGAČKI:
FROM MENTORSHIP TO FRIENDSHIP

Vlatka Dugački

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography, Zagreb

vlatka.dugacki@lzmk.hr

ABSTRACT: This paper examines the relationship between two key figures in the history of Croatian medicine—Mirko Dražen Grmek and Vladimir Dugački—with the aim of reconstructing their professional and personal dynamics, which, over the course of four decades, evolved from a classical mentor–mentee relationship into a deep intellectual friendship. Starting from the definition of the history of medicine as a discipline that goes beyond mere chronological recording of facts and engages with a broader social and epistemological context, the need arises to analyse the development of the relationship between Grmek and Dugački, which transcended conventional frameworks of mentorship and grew into a friendship and a productive intellectual collaboration that significantly enriched Croatian and European medical historiography. Methodologically, the paper adopts an interdisciplinary approach, combining classical historical analysis of archival material with a cultural interpretation of their intellectual milieu. In doing so, it seeks to address a historiographical gap—the fact that their relationship has so far been marginalised, particularly in its private dimension, which proves crucial for understanding their joint work. Their relationship was founded not only upon shared intellectual interests, but also upon deep mutual respect and friendship, enriched by the diversity of their perspectives, their exceptional expertise, and a commitment to the systematic study of the history of medicine. Thus, their relationship can be viewed not only as a personal and professional connection between two scholars, but also as a model for the development of the history of medicine as a discipline, highlighting the necessity of linking abstract concepts with empirical research. In this sense, their legacy remains permanently embedded in the foundations of both Croatian and European medical historiography. The evolution of their relationship—from mentorship to friendship—represents a value that is not only academic but profoundly human, reminding us that humanity, altruism, and empathy are inseparable from medicine, just as they are from its history.

Keywords: Mirko Dražen Grmek; Vladimir Dugački; comparative biographies; history of medicine

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.